

Aldis Gedutis

Nematomas miestas, arba Geriausio Klaipėdos kultūros gido paieškos^{1,2}

Santrauka. Pagrindiniai šiame straipsnyje keliama klausimai: kaip keitėsi Klaipėdos kultūra 1990–2010 metais? kas geriausiai reprezentuoja posovietinėje Klaipėdoje vykusias kultūrines transformacijas? kokios naracijos pasakojamos apie Klaipėdos kultūrinį gyvenimą? kas yra jų autoriai? koks šių naracijų turinys? ar tos naracijos bendramatės? ar įmanoma rasti tinkamą Klaipėdos kultūrinės situacijos gidą? Žodis „gidas“ šiame kontekste suprantamas kaip informacijos šaltinis, kuriame pateikiamos daugiau ar mažiau išsamios žinios apie konkrečią vietą ar apibrėžtus jos aspektus. Kitaip tariant, gidas – tai naracija, konstruojanti kultūrinę miesto tapatybę. Straipsnyje nagrinėjamos keturios naracijos, vienaip ar kitaip susijusios su Klaipėdos kultūrine reprezentacija: istorinė, literatūrinė, filosofinė ir žurnalistinė (bandanti apjungti ekspertinį žinojimą su vox populi). Šios naracijos analizuojamos Italo Calvino nematomų miestų, t.y. miestų, kurie niekuomet neegzistavo, jau nebeegzistuoja ar dar neegzistuoja, metaforos šviesoje. Nė viena iš keturių naracijų nėra pakankama Klaipėdos kultūrinėms reprezentacijoms atkoduoti, nes jose, užuot susitelkus į aktualią situaciją, žvelgiama arba į praeitį, arba į ateitį, orientuojamasi arba į fikciją, arba į abstrakciją ir t.t. Šios keturios perspektyvos perteikia nebendramatės naracijas apie kokybiškai skirtingus miestus: nė viena naracija negali būti redukuota į kitą ar išreikšta jos priemonėmis. Tokiu būdu nagrinėtos naracijos apie Klaipėdą sudaro tekstų rinkinį apie „nematomą miestą“.

Pagrindiniai žodžiai: Klaipėda, miesto ideologijos, miesto tapatybė, kultūrinės naracijos, Italo Calvino.

Keywords: Klaipėda, Urban Ideologies, Urban Identities, Cultural Narratives, Italo Calvino.

1. Pradžia

Kiekviename mieste esama tam tikrų interesų grupių, atsakingų už miesto kultūrinės tapatybės ir ideologijos formavimą bei konsolidavimą. Kultūrinės naracijos kuria ir pateikia

istorikai, politikai, rašytojai, menininkai, žurnalistai, filosofai, urbanistai, architektai, sociologai ir t.t. Kaip įprasta, šių naratorių įtaka ir poveikis miestietišcai tapatybei skiriasi priklausomai nuo konkretaus miesto. Vienuose mies-

¹ Šis straipsnis parengtas Klaipėdos universiteto Sociologijos katedros vykdomo tyrimo „Klaipėdos raida 1990–2010: nuo sovietinio industrinio uosto iki lietuviško multikultūrinio miesto“ pagrindu. Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-2-43).

² Dėkoju anoniminiams recenzentams už konstruktyvias pastabas ir rekomendacijas, kurios padėjo suteikti tekstui išbaigtą pavidalą. Labiausiai norėčiau padėkoti bičiuliui ir kolegai Liutaurui Kraniauskui už tai,

tuose dominuoja vienokios, kituose – kitokios naracijos. Kai kurios naracijos, pavyzdžiui, politinės, meninės ar žiniasklaidos, cirkuliuoja populiariame ir nespecializuotame lygmenyje, o pagrindinė jų funkcija – propaguoti konkrečią viziją, tapatybę ar ideologiją, ir paveikti ar įtikinti miestiečius emociškai. Kitos naracijos (pavyzdžiui, istorikų, filosofų, urbanistų ar sociologų), atstovaujamos tam tikros srities profesionalų ir ekspertų. Todėl supopuliarintos tokių pasakojimų apraiškos pateikiamos kaip neabejotinos ir neginčijamos. Šių naracijų autoriai siekia įtikinti miestiečius ne tik emociškai, bet ir racionaliai. Siekiant identifikuoti kultūrinių reprezentacijų ištakas, pastebima nuolatinė trintis ir įtampa ne tik tarp emociškai ir racionaliai grindžiamų naracijų, bet ir šių krypčių viduje. Tarkim, dėl savo orientacijos į praeitį istorinės naracijos oponuoja filosofinėms ar sociologinėms naracijoms, kurios siūlo kitokius laikinius modalumus, ir atvirkščiai.

Anot Pierre'o Bourdieu, mokslas apie visuomenę turėtų nagrinėti dvimatę „galios santykių ir prasmės santykių tarp grupių ir klasių“ sistemą (Bourdieu ir Wacquant 2003). Galios santykius tiria „socialinė fizika“, prasmės atitenka „socialinei fenomenologijai“³. Pagal ana-

logiją su pastarąja Bourdieu perskyra, galima teigti, jog šis tekstas priklauso veikiau socialinės fenomenologijos sričiai, todėl jame aiškinamasi, kaip postsovietinės Klaipėdos kultūra įprasminama istorikų, rašytojų, filosofų bei žurnalistų tekstuose (1990–2010). Antrame straipsnyje⁴ dėmesys bus sutelktas į socialinę fiziką, t.y. jame bus rodomos dominuojančios naracijos apie Klaipėdos kultūrinę situaciją, jų konstravimo mechanizmai, ideologinis svoris, tarpusavio konkurencija dėl socialinio, simbolinio ir kultūrinio kapitalo.

Šio straipsnio tikslas – tinkamiausio ir geriausio nūdienos Klaipėdos kultūros gido paieškos. Terminas „kultūra“ apibrėžiamas remiantis kiek papildyta Raymondo Williamso (1983; 90) *kultūros* samprata, pagal kurią „Klaipėdos kultūra“ suprantama kaip Klaipėdoje vykstančios intelektualinės ir ypač meninės veiklos darbai, produktai, reprezentacijos ir praktikos. Terminas „meninė veikla“ vartojamas plačiąja prasme, kuri apima tiek vaizduojamuosius menus, tiek literatūrą, muziką, architektūrą ir t.t. Žodis „gidas“ šiame kontekste suprantamas kaip informacijos šaltinis, kuriame pateikiamos daugiau ar mažiau išsamios žinios apie konkrečią vietą (šalį, regioną,

kad atidžiai ir itin kritiškai perskaitė pradinę šio straipsnio versiją ir, tikėtina, palengvino anoniminių recenzentų darbą. Dauguma Liutauro komentarų ir pastabų buvo itin naudingi didinant aiškumą bei gerinant kokybę. Tikiuosi, kad pro jo rūstų žvilgsnį nepraslydo joks netikslumas.

³ Bourdieu *socialinės prakseologijos* projektas grindžiamas būtinybe apjungti objektyvizmą ir subjektyvizmą, determinizmą ir teleologizmą, struktūralistinį ir konstrukcionistinį požiūrius. Vartodamas „socialinės fenomenologijos“ terminą Bourdieu siekia įvardyti subjektyvių prasmių ir jų konstravimo tyrimą. Toks tyrimas yra būtinas tam, kad struktūrinė arba objektyvuojanti prieiga būtų papildyta, o socialinės prakseologijos projektas – išbaigtas. Dėl skirtingų prieigų ir prielaidų Bourdieu socialinė fenomenologija nepainiotina su fenomenologine sociologija ar etnometodologija.

⁴ Numatoma, kad antras straipsnis bus publikuotas žurnale „Sociologija: Mintis ir veiksmas“ 2011 metų 2 numeryje.

miestą, kvartalą, muziejų ir t.t.) ar apibrėžtus jos aspektus (lankytinos vietos, kultūriniai objektai, žymūs žmonės ir t.t.). Pagrindiniai šiame straipsnyje keliami klausimai: kaip keitėsi Klaipėdos kultūra 1990–2010 metais? kas geriausiai reprezentuoja postsovietinėje Klaipėdoje vykusias kultūrines transformacijas? kokios naracijos pasakojamos apie Klaipėdos kultūrinį gyvenimą? kas yra jų autoriai? koks tų naracijų turinys? ar įmanoma rasti tinkamą Klaipėdos kultūrinės situacijos gidą?

Bourdieu siūloma socialinės fenomenologijos prieiga yra tinkama gido paieškos priemonė, nes pro jos „lęšius visuomenė matoma kaip sąmoningų, budrių individų, kuriems pasaulis yra tiesiogiai pažįstamas ir prasmingas, sprendimų, veiksmų ir pažinimo netikėtas rezultatas. Toks matymas vertingas tuo, kad pripažįsta kasdienio pažinimo, subjektyvios prasmės ir praktinio išmanymo vaidmenį nepaliaujamai kuriant visuomenę“ (Bourdieu ir Wacquant 2003; 28–29).

Straipsnis yra didesnio tyrimo dalis, kuriame siekiama atskleisti Klaipėdos pokyčius 1990–2010-aisiais, todėl tekste bus apsiribojama tik su šiuo laikotarpiu susijusiomis kultūros naracijomis. Šis periodas žymi pirmuosius du nepriklausomos Lietuvos dešimtmečius, taigi

tekste svarbu užfiksuoti naujų posovietinių naracijų poreikį ir pačias naracijas, kuriose bandoma atsakyti sovietmečiu diegtos „tarybinio miesto“ tapatybės. Pereinamajame laikotarpyje vykstantys procesai skatina peržiūrėti ir rekonstruoti naracijas, kurios aiškina Klaipėdos kultūros pokyčius, įvykusius po 1990 metų. Naracijų teisingumas ir pagrįstumas nėra šio straipsnio prioritetas, todėl visa tai, apie ką bus kalbama, neturėtų būti traktuojama kaip demaskavimas ar kritika. Svarbiausia – naracijų turinio analizė, o ne bandymas juos atmesti ar sugriauti.

Straipsnio struktūra: „nematomo miesto“ metaforos paaiškinimas (2 dalis); metodologinis naracijų klasifikavimo principas (3 dalis); keturių naracijų apie postsovietinės Klaipėdos kultūrą pristatymas ir analizė: istorinė naracija (4 dalis), literatūrinė naracija (5 dalis) filosofinė naracija (6 dalis) ir žurnalistinė naracija, derinanti ekspertinį žinojimą su *vox populi* (7 dalis).

2. Italo Calvino *Nematomi miestai*

Nematomi miestai – italų rašytojo Italo Calvino knygos pavadinimas. Calvino tekste nematomi miestai, – miestai, apie kuriuos Markas Polas pasakoja Kubla Chanui⁵. Tie

⁵ Romane *Nematomi miestai* (itališkai pasirodė 1972 m., lietuviškas vertimas – 2006 m.). Calvino fiktyvioje situacijoje priartina realius asmenis – venecijietį keliautoją Marką Polą ir didįjį (mongolų) totorių imperatorių Kubla Chaną. Romane susiduria dvi skirtingos galios formos: Kubla Chano galia – politinė, kurią reprezentuoja reali imperija, Marko Polo galia yra veikiau simbolinė, pagrįsta keliautojo žiniomis ir tiesioginio liudininko autoritetu. *Nematomi miestai* sudaryti iš keleto Marko Polo ir Kubla Chano pokalbių, tarp kurių įterpti Marko Polo pasakojimai apie neegzistuojančius miestus. Pasakojimai suskirstyti į 11 kategorijų: „Miestai ir atmintis“, „Miestai ir troškimas“, „Miestai ir ženklai“, „Subtilūs miestai“, „Miestai ir mainai“, „Miestai ir akys“, „Miestai ir vardas“, „Miestai ir mirusieji“, „Miestai ir dangus“, „Tęstiniai miestai“, „Paslėpti miestai“. Kiekvienoje kategorijoje pasakojama apie penkis moteriškais vardais pavadintus miestus.

miestai neegzistuoja, tačiau juose atpažįstami realiems miestams būdingi bruožai bei miesto gyventojų ar lankytojų pojūčiai. Kodėl Markas Polas „prisimena“ miestus, kurių nėra, ir pasakoja apie juos? Klausimas svarbus, ypač dėl to, kad abiems pašnekovams akivaizdu, kad tų miestų nėra. Calvino atsako (2006; 71–3): pasakojimai apie nematomus miestus padeda suvokti ir įvertinti Kubla Chano imperijos miestų būklę, t.y. iš esmės atlieka reguliatyviųjų idėjų, įgalinančių pamatyti tiek dabarties privalumus, tiek trūkumus, vaidmenį.

Kolumbijos universitete skaitytoje paskaitoje (1983 03 29) Calvino šitaip aiškina savo *Nematomų miestų* sumanymą, kuris realizuojamas per Marko Polo pasakojimų intencijas:

„Atskleisti slaptąsias priežastis, dėl kurių žmonės ryžtasi gyventi miestuose, priežastis, kurios svarbesnės už visas (miestų) krizes. Miestai – tai rinkiniai įvairiausių dalykų: prisiminimų, troškimų, kalbos ženklų; miestai – tai mainų vietos, kaip aiškina visos politekonomijos knygos, tačiau tie mainai – ne tik prekių mainai, tai žodžių, troškimų, išgyvenimų mainai. Mano knyga prasideda ir baigiasi įvaizdžiais laimingų miestų, kurie nuolat atsiranda ir išnyksta, slepiasi nelaiminguose miestuose“ (Calvino 1983).

Calvino minimi dalykai ir mainai yra būtent tai, kas sudaro sociokultūrinės miesto naracijas. Šios naracijos, paremtos prisiminimais, troškimais, išgyvenimais, žodžiais ir kitais kalbos ženklais, siekia perteikti ir/ar sukonstruoti miestietišką tapatybę bei sociokultūrinius vaizdinius.

„Nematomų miestų“ metafora padeda parodyti, jog ne visos miestietiškos naracijos pasakoja apie realius miestus bei tikroviškus jų fragmentus. Kartais paveikūs pasakojimai nieko bendro neturi su „matomais“ miesto as-

pektais, tačiau tokios naracijos leidžia įžvelgti ne tik subjektyvias prasmes, bet ir trūkstatą, tačiau akivaizdžiai trokštamą, simbolinę miesto „tikrovę“. Kaip įprasta, istorinė informacija ir į praeitį orientuota sąmonė užima didesnę miesto naracijų dalį. Vadovuose po miestus pirmiausia privaloma tvarka pateikiama sutrumpinta miesto istorijos versija, ir tik paskui kalbama apie kultūrinius ir meninius pasiekimus. Klausiant apie kokio nors miesto įvaizdį ar simbolius, pastebima, kad dažniausiai tai arba praeitį menantys ženklai, paminklai ir mitai (Kafkos miestas, Joyce'o miestas, Gavelio miestas), arba fiktyvi (emociškai nuspalvinta) meninė produkcija (amžinas miestas, meilės miestas, niekuomet nemiegantis miestas), arba iš stygiaus kylanti ambicija (Vilnius ir Dublinas pozicionuojami kaip Šiaurės Atėnai, Vilnius kaip Šiaurės Jeruzalė, Sankt Peterburgas kaip Šiaurės Venecija, Maskva kaip Trečioji Roma ir t.t.). Būtent tokios projekcijos į ateitį, į praeitį arba į fikciją efektyviausiai atkoduojamos Calvino priemonėmis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pastebimiausi tokių projekcijų kūrėjai bei puoselėtojai yra intelektualai, menininkai ir istorikai. Tik jų pastangomis konkrečios miestų naracijos tampa platesnės kultūrinės apyvartos „valiuta“.

3. Aristotelis Klaipėdai: istorija-poezija-filosofija

Imantis klasifikuoti naracijas apie Klaipėdos kultūrą, verta pasinaudoti viena Aristotelio išvalga, turinčia sociologinių implikacijų. Aristotelis „Poetikoje“ užduoda klausimą, kas geriau pažįsta praeitį – istorikas ar poetas? Bandydamas pateikti atsakymą Aristotelis samprotauja taip:

„<...> tikrasis poeto uždavinys – papasakoti ne apie tai, kas įvyko iš tikrųjų, bet apie tai, kas galėtų įvykti ir kas yra galima pagal tikimybę ar būtinybę. Istorikas ir poetas skiriasi ne tuo, kad vienas iš jų rašo eilėmis, o kitas proza. Juk jei Herodoto veikalus kas nors išdėstytų eilėmis, jie vis tiek būtų istoriniai veikalai, nesvarbu, ar eiliuoti, ar neeiliuoti. Skirtumas tas, kad pirmasis pasakoja apie įvykius, kurie tikrai buvo, o antrasis apie įvykius, kurie galėtų būti. Todėl poezija yra filosofiškesnė ir kilnesnė už istoriją, nes ji labiau atskleidžia bendruosius dėsningumus, o istorija – pavienius įvykius. Bendrybės žymi tai, ką vienokio ar kitokio charakterio žmogui reikia kalbėti ar veikti pagal tikimybę ar būtinybę; to kaip tik siekia poezija, suteikdama [kiekvienam veikėjui išgalvotą] vardą. Atskirybė savo ruožtu yra tai, ką padarė Alkibiadas arba kas jam atsitiko“ (Aristotelis 1990; 288–289).

Taigi pagal veiklos ir siekių kilnumą Aristotelis išrikiuoja tokią seką: istorija (ją domina tai, kas tikrai buvo, pavieniai įvykiai, atskirybės), poezija⁶ (jai rūpi tai, kas galėtų būti, ji „labiau atskleidžia bendruosius dėsningumus“), filosofija (orientuota į tai, kas galėtų būti, bendrus dėsningumus). Atmetant vertybinį rangavimo aspektą (kilnumo kriterijus), pačią Aristotelio schemą galima išsaugoti, t.y. užteks nurodyti, kad istorija – konkrečiausia, o filosofija abstrakčiausia Aristotelio triados dalis. Tokiu būdu Aristotelio schemą galima traktuoti kaip metodologinį modelį, rodantį, kaip naracijos bei kalbėjimo režimai susiję su konkretaus žmogaus socialiniu vaidmeniu, profesinio žinojimo ir tapatybės.

Aristotelio schema nesunkiai pritaikoma, viena vertus, abstrakčiai miesto kultūrinei tikrovei, ir, kita vertus, konkrečiai klaipėdiečiaiškai kultūrinei situacijai, nes abiem atvejais įtakingiausi kultūrinę tikrovę įprasminančios naracijos priklauso istorikams (ir jiems prijauciantiems), menininkams ir filosofams⁷. Straipsnyje nagrinėjami istoriko Vasilijaus Safronovo, menininko Gintaro Grajausko ir filosofo Leonido Donskio tekstai. Minėti „gidai“ pasirinkti dėl to, kad, lyginant su kitais savo kolegomis, jie daugiausiai ir išsamiausiai reflektavo postsovietinės Klaipėdos kultūros būklę bei pokyčius joje: pavyzdžiui, didžioji dalis istorikų nesidomi šia netolima (1990–2010) praeitimi, vienintelis istorikų cecho atstovas Safronovas pateikia vertingų pastebėjimų bei informacijos ir t.t. Taigi naudodamiesi Aristotelio schema pradėsime nuo istorinės naracijos (4 skyrius), paskui pereisime prie meninės (5 skyrius) ir baigsime filosofinę (6 skyrius). Po to, kontrasto dėlei, bus pristatyta „nearistotelinė“ Klaipėdos dienraščio *Vakarų ekspresas* iniciatyva (7 skyrius).

4. Istorinė naracija

4.1. *Friedrichas Nietzsche, istorijos perteklius ir jo pasekmės miesto tapatybei*

Patikimumas ir „moksliškumas“ yra stiprioji istorinės naracijos pusė. Paprastai istorikai nėra tiesiogiai susiję su pasakojamais įvy-

⁶ Vartojant aukščiau pateiktą Aristotelio citatą, galima spėti, kad dabartiniame diskurse žodį „poezija“ galima keisti žodžiu „menas“, nes bet kuris meno kūrinys gali pretenduoti į Aristotelio „galėtų būti“ kriterijų.

⁷ Šioje vietoje tarsi derėtų paminėti dar vieną strategiją – urbanistinę. Tačiau tekste apie ją nebus kalbama, nes urbanistiniame diskursui svarbesni funkcionalumas, projektavimas ir statyba, o ne miesto istorijos ir naratyvai.

kiais, todėl istorikų siūloma kultūrinė miesto atmintis nulemta ne asmeniškai išgyventų ir patirtų dalykų, tačiau „objektyvaus ir mokslinio“ pasakojimo apie prarastas vietas, prarastus laikus ir mirusius žmones.

Net ir darant prielaidą, kad visa istoriografija yra profesionali, visgi tenka pripažinti, kad istorinė naracija ne visuomet yra tinkamas gidas. Ne dėl Aristotelio teigiamo pernelyg didelio istorijos konkretumo, o dėl to, kad, anot Friedricho Nietzschės, istorijos perteklius trukdo gyvenimui. Nietzsche išskiria tris istorijos rūšis – monumentaliją, antikvarinę ir kritinę:

„Jei norintis sukurti ką nors didinga žmogus apskritai yra reikalingas praeities, jis pasisavina ją kaip monumentaliją istoriją; tuo tarpu tas, kas nori likti prie įprastų ir nuo seno gerbiamų dalykų, į praeitį žiūri kaip antikvarinis istorikas; ir tik tas, kieno krūtinę slėgia dabarties rūpesčiai ir kas bet kuria kaina siekia šitos naštos atsikratyti, tik tas jaučia kritinės, t.y. teisiančios ir nuosprendį skelbiančios istorijos poreikį“ (Nietzsche 1996; 56).

Visos šios istorijos rūšys turi trūkumų: monumentalioji linkusi idealizuoti praeitį, kritinė – atmesti ir pasmerkti viską, kas nedera su dabarties vertybėmis bei įsitikinimais. Kadangi svarstant Klaipėdos kultūrinės tapatybės klausimus 1990-2010 laikotarpiu sunku aptikti monumentaliosios ar kritinės istorijos apraiškas. Klaipėdos atveju galima akivaizdžiai identifikuoti tik antikvarinę istoriją, todėl visas dėmesys bus skiriamas būtent šios istorijos daromai žalai. Antikvarinė istorija „vergauja“ praeičiai, ignoruoja progresą ir bet kokias naujoves:

„Žmogaus, miesto bendruomenės ar net visos tautos antikvarinį jausmą riboja nepaprastai siauras akiratis; daugelio dalykų jie visai nemato,

o ir tai, ką mato, mato pernelyg arti ir izoliuotai; jie negali tų dalykų išmatuoti, todėl viską mano esant vienodai svarbų ir kiekvieną atskirybę pernelyg sureikšmina /.../ Tačiau čia visuomet ryko pavojus: galiausiai viskas, kas priklauso senovei ir praeičiai, bet patenka į akiratį, priimama vienodai pagarbiai, o viskas, kas šioms senienoms neatiduoda pagarbos, tai yra visa, kas nauja kas dar tik randasi, atmetama ir supriešinama“ (Nietzsche 1996; 58).

Kaip matome, Aristotelio istorijos ir Nietzsche's antikvarinės istorijos sampratos beveik sutampa: abiem atvejais pabrėžiamas pernelyg siauras akiratis, perdėtas kiekvienos atskirybės sureikšminimas, negebėjimas abstrahuotis ir platesnės perspektyvos neturėjimas. Tačiau Nietzsche, skirtingai nuo Aristotelio, nurodo dar vieną (antikvarinės) istorijos trūkumą:

„Antikvarinė istorija gali tik išsaugoti gyvenimą, bet ne pradėti jį; todėl ji visuomet nepakankamai įvertina tapsmą, nes jai kaip tik stinga to instinkto, kuriuos galėtų tapsmą užčiuopti ir kuris būdingas, pavyzdžiui, monumentalijai istorijai“ (Nietzsche 1996; 59).

Istorinė retrospektyva pabrėžia kumuliaciją, todėl adekvačiai neįvertina kultūrinių pokyčių, pertrūkių ir lūžių. Neretai bandoma atgavinti mirusias tradicijas, kurių liko tik antriniai pėdsakai. Tokias tendencijas bene tiksliausiai nusako Calvino „aprašydamas“ Maurilijos miesto atvejį:

„Maurilijoje keliauninkas kviečiamas apžiūrėti miestą ir tuo pačiu metu patyrinėti senus atvirkstus – juose matyti, kokia Maurilija buvo kitados: lygiai ta pati aikštė su višta ten, kur dabar stovi autobusų stotis, muzikos kioskas vietoje dabartinio tilto virš gatvės, dvi panelės su baltais skėčiais vietoje sprogmenų gamyklos. Kad nenuviltų mauriliečių, keliauninkas privalo girti miestą, kurį mato atviruke, ir juo žavėtis labiau nei dabartiniu

miestu, tačiau jis turi būti apdairus, kad širdgėla, užplūdusi dėl tų pasikeitimų, neperžengtų tam tikrų nustatytų ribų: jis turi pripažinti, kad metropolija virtusios Maurilijos prašmatnumas ir klestėjimas, jei lyginsime ją su ta sena provincialia Maurilija, neatperka jos prarasto žavumo, nors mėgautis juo galima tiktai dabar, žvelgiant į tuos senus atvirukus, ogi anksčiau, kai ta provincialia Maurilija plytėjo prieš akis, nieko žavingo nesimatė, ir šiandien to žavesio matytum dar mažiau, jeigu Maurilija nebūtų pasikeitusi, ir, kad ir kaip ten būtų, metropolijai visgi būdingas dar vienas privalumas – pro tai, kuo miestas tapo, gali su ilgesiu įžvelgti, kuo jis buvo.

Saugokitės jiems prasitarti, jog kartais skirtingi miestai toje pačioje vietoje ir tuo pačiu vardu pakeičia vienas kitą, gimsta ir miršta vienas kito nepažinę, niekada nebendravę. Kartais tie patys lieka net jų gyventojų vardai ir jų tartis, net veido bruožai, tačiau dievai, gyvenę su tais vardais ir virš tų vietų, išėjo nieko nepasakę, o jų vietoje susuko gūžtas svetimi dievai. Ir bergždžia klausti, ar šie dievai geresni už senuosius, ar blogesni, idant tarp jų nesama jokio ryšio, lygiai kaip tie senieji atvirukai vaizduoja ne Mauriliją, kokia ji buvo, o kitą miestą, kuris atsitiktinai vadinosi Maurilija, kaip šitas“ (Calvino 2006; 37–38).

Calvino fragmentas apie Mauriliją tinkamai iliustruoja antikvarinės istorijos perteklių. Pirmiausia, atkreiptinas dėmesys į distanciją tarp dabarties ir praeities. Tai nėra vien laikinė distancija. Maurilijoje atsiranda ir erdvinė distancija: praeities ženklai išnyko užleisdami vietą dabarties apraiškomis. Antra, praeitis suvokiama kaip žavingesnė, o, ko gero, ir vertingesnė, už dabartį. Tiesa, Calvino ironiškai pabrėžia mauriliečių saviapgaulės motyvą – žavesį praeičiai suteikia kontrastas tarp atvirutėse matomos provincijos ir dabartinės metropolijos. Galiausiai, Calvino konstatuoja, kad praeities ir dabarties miestai tuo pačiu pavadinimu ne visuomet turi ką nors bendro, ne visuomet turi

galimybę „susitikti“, todėl atvirukų Maurilija ir tikroji Maurilija nėra tas pats miestas.

Lygiai kaip Nietzsches antikvarinės istorijos atveju, Klaipėdos istorinės sąmonės atstovai neretai pernelyg žavisi (vokiška) praeitimi, kuriuos liko tik antriniai pėdsakai, bando atgaivinti mirusias tradicijas. Įdomią sąsają tarp Nietzsches antikvarinės istorijos, Calvino Maurilijos ir Klaipėdos siūlo didelio populiarumo susilaukęs Kęstučio Demerecko leidinys „Klaipėda senuose atvirukuose“ (2007), kuriame nemaža dalis atvirukų reprezentuoja tai, ko jau n(eb) era. Albumo pristatymo mestu susidarė įspūdis, kad autoriui Klaipėda senuose atvirukuose svarbesnė už dabartinį miestą. Be to, dabartinė Klaipėda ir Klaipėda senuose atvirukuose ne(be)turi nieko bendro, tačiau, kad nenuviltų autoriaus ir kitų klaipėdiečių, „keliauninkas privalo girti miestą, kurį mato atviruke, ir juo žavėtis labiau nei dabartiniu miestu“. Deja, anot Calvino, „tie senieji atvirukai vaizduoja ne Mauriliją (*ar Klaipėdą – A.G. pastaba*), kokia ji buvo, o kitą miestą, kuris atsitiktinai vadinosi Maurilija (*arba Memelis, arba Klaipėda – A.G. past.*), kaip šitas“.

4.2. Klaipėdos vieša atminimo kultūra ir istorijos perteklius

Perdėtas konkretumas, praeities perteklius ir tapsmo stoka nėra vienintelės istorinei naracijai kylančios bėdos. Dar vienas keblumas pastebimas tuomet, kai paaiškėja, kad Klaipėdos istorinė naracija nėra vieninga. Klaipėdietis istorikas Vasilijus Safronovas (2009) analizuoja, kaip XX–XXI a. sandūroje buvo lietuvinama Klaipėdos istorija. Safronovas siekia parodyti, kad ne istorikai yra atsakingi už

viešą atminimo kultūrą. Istorikai kaip tik svarbiausių viešosios atminimo kultūros atstovų kaltinami „istorijos klastojimu“ ir „užsakymų vykdymu“. Tačiau ryškiausios istorinės sąmonės ir viešosios atminimo kultūros apraiškos Klaipėdoje po 1990 metų priklauso ne istorikams. Anot Safronovo, su praeitimi ir viešąją atminimo kultūra Klaipėdos kultūriniame gyvenime siejamos šios grupės:

1. Lietuvininkai ir jų rėmėjai: veiklos apraiškos – perlaidojimai, atminimo lentos.
2. Dabartinėje Vokietijoje gyvenantys buvę Klaipėdos krašto gyventojai vokiečiai: apraiškos – kapinės, paminkliniai akmenys, skulptūros, atminimo lentos.
3. Tremtinių organizacijos: veiklos apraiškos – kryžiai, memorialai.
4. Ilojo Pasaulinio karo veteranai: veiklos apraiškos – ceremonijos ir paminėjimai.
5. Žydų bendruomenė: veiklos apraiškos – kapinės, bendruomenės pastatas, atminimo lenta.
6. Jūrininkų klubas: veiklos apraiška – kenotafas nuskendusio laivo „Linkuva“ įgulai.
7. Buvusios Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Klaipėdos iniciatyvinės grupės nariai: veiklos apraiška – paminklinis akmuo.
8. Afganistano karo veteranų organizacija: pėdsakas – atminimo lenta.

Vos kelios marginalijos „įamžinimo“ iniciatyvos nesusijusios su aukščiau išskirtais grupinių atsiminimų įprasminimo interesais. Todėl Safronovas daro išvadą:

„Pastaruosius kelis dešimtmečius, su labai retomis išimtimis, Klaipėdoje dominuoja kolektyvinių atsiminimų įprasminimas. Be to, daugiausia tai – pagyvenusių žmonių (Antrojo Pasaulinio karo veteranų, tremtinių, lietuvininkų, klaipėdiškių išeivijos Vokietijoje) atsiminimų įprasminimas (ir vėl išskyrus kelis atvejus, pavyzdžiui, atminimo akcentų „Linkuvos“ įgulos artimųjų ar žuvusiųjų per karą Afganistane). Taigi matome tendenciją, kai viešojo atminimo kultūra tampa pagyvenusių žmonių atsiminimų įprasminimų arena. Matome ir kitą, jau anksčiau pastebėtą, tendenciją – įrengiama daug naujų atminimo lentų, statomi nauji paminklai, bet vos keli naujai įrengti memorialiniai akcentai (pavyzdžiui, kenotafas „Linkuvos“ įgulai) vaidina aktyvų vaidmenį atminimo kultūroje“ (Safronovas 2009; 48).

Jei tikėsime Safronovu, dauguma viešosios atminimo kultūros objektų nelabai siejasi su dabartiniu Klaipėdos kultūriniu gyvenimu. Visa tai byloja apie praeitį, kurios nebėra, todėl didesnė dalis minėtų grupių primena Calvino Maurilijos gyventojus ir reprezentuoja Klaipėdą kaip nematomą miestą, kurį privalu „įamžinti“ atvirutėse, paminkluose, memorialinėse lentose, antkapiuose ir t.t. Šie viešosios atminties puoselėtojai verčia visus prisiminti, kad Klaipėdoje kažkada gyveno, kentėjo ir mirė tam tikros žmonių grupės bei individai. Tačiau jų pastangos itin artimos Calvino mauriliečių bandymams demonstruoti miesto tapatybę ir tęstinumą.

Beje, būdamas istorikas, Safronovas tarsi bando parodyti, kad mokslinė istorija netapatintina su „pagyvenusių žmonių atsiminimų įprasminimų arena“, kad profesionalius istorikus viešumoje užgožia kitos į praeitį orientuotos grupės su savo naracijomis⁸.

⁸ Vėliau pamatysime (žr. 7 šio straipsnio dalį), kad kai kurių istorikų (pavyzdžiui, Vlado Žulkaus ar Vyganto Vareikio) teiginiai bei nuorodos noriai perimamos viešame ir populiariame vartojime. Todėl istorikų indėlis pastebimesnis, nei teigia Safronovas.

5. Literatūrinė naracija: Gintaras Grajauskas

Literatūrinė ar meninė pastanga kurti kultūrinę miesto tapatybę konstruojančias naracijas pasižymi bandymais įamžinti miestą pasakojime, kuris, viena vertus, lyg ir aprašo miesto realybę, ir, kita vertus, kuria miesto įvaizdį, kuris nebūtinai atitinka tikrovę. Miesto įvaizdinimas ir metaforos kartais žymiai pranašesni už „istorinę tiesą“. Užtenka prisiminti Dublino, Paryžiaus, Sankt Peterburgo, Romos ar Niujorko atvejus. Kita vertus, esama ir tam tikrų šios prieigos trūkumų: literatūrinė ar meninė perspektyva būna ribota ir nepakankama, nes fikcija gali užgožti tikrąjį miestą ir klastoti žinias apie jį. Be to, ne kiekvienas miestas sulaukia kokybiško menininkų dėmesio, t.y. daugybė miestų neturi juos aktualizuojančių kūrybinių naracijų. Šiuo požiūriu Klaipėdai pasisekė, nes esama ne vieno bandymo parodyti miestą meno kūriniuose. Bene garsiausias Klaipėdos dainius yra Gintaras Grajauskas – poetas, rašytojas, eseistas, dramaturgas ir muzikantas. Grajauskas yra tapęs savotišku Klaipėdos kultūros veidu ar net viena iš jo ikonų. Būtent todėl į Grajausko žodžius Klaipėdos kultūrininkų tarpe atidžiai įsiklausoma. Tačiau kituose diskursuose Grajausko pozicijos svarumas nėra akivaizdus⁹. Svarbiausi Grajausko tekstai, pretenduojantys būti Klaipėdos gidais, yra jo esė rinktinė *Mažumynai* (2010a), esė „Vietos, kuriose būnais“ (2010b) bei neįvardintas tekstas rinkinyje *Vizijų Klaipėda* (2011).

Taigi kokią Klaipėdos kultūrinės tapatybės naraciją siūlo Grajauskas? Kad galėtume atsakyti į šį klausimą, pradžioje derėtų išsiaiškinti, kaip Grajauskas apibūdina miestą, paskui jo tekstuose ieškoti nuorodų apie Klaipėdą ir jos kultūrą. Pagrindinis šaltinis, kuriame Grajauskas perteikia savo miesto sampratą – esė „Urbanistica rusticana“ (2010a). Remiantis Grajausko teiginiais, būtų galima pateikti tokį miesto apibrėžimą: miestas yra nehomogeniškas ir abejingas kolektyvinis organizmas, viena vertus, pasižymintis tolerancija, kita vertus, negailestinga konkurencija, abejingu žiaurumu ir permanentine neuroze. Esminis miesto požymis – tolerancija: „Tolerancija ir yra pagrindinis miesto požymis – jei jis yra, vadinasi, turime reikalų su tikruoju *urbis*. Visa kita – nei grafitai ant sienų, nei stadiono dydžio prekybos centrai, nei metro – miesto buvimo neliudija“ (Grajauskas 2010a; 115).

Klaipėdą Grajauskas apibūdina kaip lėtą, apsnūdusį, neskubantį ir naujovių vengiantį miestą. Tokį daugmaž antiNiujorką. Arba miestą šiek tiek primenantį kaimą. Kaimietišką Klaipėdos pobūdį liudija Grajausko „vizi-ja“: „Nors Lietuvoje Klaipėda garsėja kaip laisvas, atviras, „džiazuojantis“ miestas, norėtųsi, kad inertiškumo, ksenofobijos ir nepakantumo būtų kuo mažiau. Geriausia – kad nebūtų visai. Bet tai jau nebe vizija, o utopija“ (Grajauskas 2011; 104). Be to, Grajauskas apskritai skeptiškai nusiteikęs Lietuvos miestietiškos kultūros atžvilgiu: „apie miestietišką kultūrą Lietuvoje šnekėti dar ankstoka. Esam pernelyg

⁹ Kaip pamatysime vėliau (žr. 7 šio straipsnio dalį), Grajauskas nepatenka tarp *Vakarų ekspreso* kalbintų ekspertų, kurių nuomonė svarbi sudarant geriausiai Klaipėdą reprezentuojantį top-10.

monolitiniai, pernelyg panašūs, kad galėtumėme įprasti prie kitoniškumo ir jį toleruoti. Mes dar tik mokomės. Kol kas pasitenkiname tuo, kas yra – valstietiškojo mentaliteto išoriniu transformavimu į miestieškąjį modelį. Kas, kad vienoje kišenėje iPhone – iš kitos būtinai styros ta nuolat išlendantį žagrės rankena“ (Grajauskas 2010a; 115-116).

Šiuo požiūriu Grajauskas yra koherentiškas, nes jo siūlomas miesto apibrėžimas tinka vakarietiškam didmiesčiui, tačiau netaikytinas Klaipėdai, kuri yra monolitiška, o ne pilna skirtybių; nepakanti, o ne tolerantiška; gimininga, o ne konkurencinga ir t.t. Vadinas, Klaipėda nėra miestas tikrąja šio žodžio prasme. Yra noras būti tikru miestu, tačiau kol kas jis nėra realizuotas.

Kalbėdamas apie miestą Grajauskas taip pat pabrėžia, kad „gyvybės miestui suteikia žmonės <...>. Tai viso labo keletas žmonių – personažų, sukurtų būtent šitam miestui, būtent šitai scenografijai. Visa kita – tik sumauta masuotė“ (2010a; 110–1). Šie miestui gyvybę suteikiantys žmonės – tai miesto keistuoliai, pripažinti pamišėliai, šiaip tyleniai, keistuoliai, nepritapėliai, maištininkai, „žmonės prie meno“ ir kt., kurie apibūdinami kaip žmonės-dvasios. Nepaisant žmonių-dvasių marginalumo, „būtent juos stebėdamas gali dekoduoti tikrąją miesto esatį“ (Grajauskas 2010a; 111).

Savaime suprantama, kad taip pat svarbios tampa tos vietos, kuriose tie žmonės-dvasios renkasi ir būna. Įdomu tai, kad tik viename Grajausko tekste „Kitoks turizmas“ (2010a) daugiau dėmesio skiriama Klaipėdos personažams. Deja, net jei žmonės-dvasios padeda dekoduoti tikrąją miesto esatį, jie būdami keis-

tuoliai, marginalai ir nepritapėliai, dažniausiai įsišakniję praeityje, nieko nesako apie Klaipėdos kultūrą...

Didžioji dalis kitų Grajausko pasakojimų – jo paties vaikystės ir jaunystės patirtis bei prisiminimai. Dominuojanti pasakojimų epocha – sovietmetis. Kitų žmonių kitais laikais Grajausko prisiminimuose apie Klaipėdą beveik nėra.

Kokia visgi yra Grajausko Klaipėda? Visų pirma, tai miestas, kuriame būnasi: „Pats geriausias dalykas Klaipėdoje ir yra – būti“ (Grajauskas 2010b; 77). Buvimas – subjektyvi kategorija, todėl neišvengiamai Grajausko naracija apie Klaipėdą yra autobiografinė, t.y. Grajausko ir Klaipėdos „biografijos“ tam tikru laikotarpiu eina paraleliai: „Tebūnie tas biografijų bendrumas palaikytas ne manosios puikybės apraiška, o tiesiog komplimentu – gal net vienų didžiausių komplimentų, kokį gali ištarti žmogus savajam miestui“ (Grajauskas 2010a; 134). Deja, Grajauskas ne pernelyg daug atvirauja apie dabartinį save dabartinėje Klaipėdoje. Tenka tenkintis užuominomis ir numanomais požymiais: „Šis miestas man tinka. Kartais pagalvoju, kad ir aš jam visai tinku. Mes netgi mažumėlę panašūs /.../ Mudu visada išlaikome distanciją /.../ Mudu nelengvai prijauginami, negreiti svetimuosius pavadinti savais“ (Grajauskas 2010b; 76). Visa tai pakartotinai byloja apie paralelinį Klaipėdos ir Grajausko judėjimą link miestietiško mentaliteto.

Skirtingai nuo istorikų ir pseudoistorikų, Grajauskas nepretenduoja į absoliučiai teisingą žinojimą, jis nebijo būti subjektyvus ir aiškiai reflektuoja perspektyvą, iš kurios jis mato bei interpretuoja Klaipėdą:

„Taigi aš jums tiesiog papasakosiu apie savąjį miestą – apie tokį, kokį matau ir kokį turiuosi pažįstas. Taip, aš jį savinuosi. Tokį, kokį matau tik aš vienas – vienintelį miestą, kuriame leidžiu vienintelį ir nepakartojamą savo gyvenimą – vieną iš nesuskaičiuojamos daugybės vienintelių ir nepakartojamų gyvenimų, vykstančių aplinkui mane. Be abejo, mano aprašomas miestas gerokai skiriasi ne tik nuo to oficialiojo, aprašyto kronikose ir istorinėse monografijose, bet ir nuo to, kurį savu vadina, vadino ir vadins bet kuris jo gyventojas, kasdien vaikštinėjantis savo paties susikurtomis trajektorijomis. Aš taip pat judu savo susikurta trajektorija savo paties susikurtame mieste – todėl net tikimybė, jog mes kada nors susitiksime akis į akį savo pačių istorijose yra ganėtinai menka. Bet kuris toks susitikimas yra retas ir nepakartojamas nuotykis. Būtent todėl mano pasakojimas ir įgyja šiokios tokios vertės: jei jį pasakotų kitas panašus vaikštinėtojas – su savo asmeninėmis trajektorijomis ir savo susitikimais, jis kalbėtų apie visai kitokį miestą. Išdėstytų jums savąją versiją apie savo susikurtą miesto modelį“ (Grajauskas 2010a; 120-121).

Istoriškai orientuota sąmonė paskutinės Grajausko citatos nepripažintų iš principo. Juk, palyginti su istorikų teiginiais, Grajausko pasakojimai yra žymiai abstraktesni. Jo tekstuose kalbama ir apie abstraktų miestą, ir apie konkrečią, t.y. grajauskišką, Klaipėdą. Grajauskas dėmesį sutelkia į miesto ir individo praeitį, čia pasakojama ir tai, kas buvo, ir tai, kas galėjo būti. Tačiau kriterijų, leidžiančių atskirti tikrovę nuo pramano Grajausko tekstuose nėra. Beje, tai, ką pasakoja Grajauskas, galėjo nutikti bet kuriame kitame mieste, Klaipėda tėra tik

atsitiktinis vardas. Kadangi Grajauskas į Klaipėdą žvelgia su tikra ar pramanyta nostalgija, kadangi Klaipėda suvokiama kaip subjektyvios patirties fragmentai, kadangi kiti pasakotojai „kalbėtų apie visai kitokį miestą“, tenka konstatuoti, kad Grajauskas taip pat pateikia viziją miesto, kuris nėra matomas Calvino prasme. Tačiau, skirtingai nuo istorinės sąmonės atstovų, Grajauskas puikiai suvokia Maurilijos istorijos tęstinumo iliuziškumą. Todėl Grajauskas pripažįsta Klaipėdos tapatybių pluralizmą, t.y. tai, kas dabar vadinama Klaipėda, yra skirtingų miestų, besidalinančių ta pačia erdve ir tuo pačiu vardu, rinkinys.

6. Filosofinė naracija: Leonidas Donskis

Filosofas Leonidas Donskis yra bene garsiausias su Klaipėda siejamas Lietuvos intelektualas¹⁰. Visos akademinės karjeros metu Donskis nuolatos sugrįždavo prie filosofinių miesto studijų bei pastangų įprasminti Klaipėdą bei jos kultūrinį gyvenimą. Donskio tekstai „Klaipėda kaip dvasinio gyvenimo forma“ (1997), „99 Baltijos istorijos“ (2009) ir „Kitos Lietuvos centras“ (2011) – pastebimiausi bandymai pateikti filosofinę naraciją apie Klaipėdą. Donskis pateikia „miesto“ apibrėžimą, kuris stipriai kontrastuoja su Grajausko miesto samprata. Anot Donskio, „miestas vakarietiškos teorinės minties buvo įprasmintas kaip sąmonės fenomenas, ypatingų sąmonės bū-

¹⁰ Tomas Venclova, taip pat gimęs Klaipėdoje, lyg ir galėtų pretenduoti į „garsiausio su Klaipėda siejamo intelektualo“ laurus. Tačiau Venclova beveik negyveno Klaipėdoje, be to, miestietiškoje sąmonėje jis visiškai nesusijęs su šiuo miestu. Venclovos miestas – Vilnius, kur jis studijavo ir susiformavo kaip brandus asmuo. Būtent Vilniui skirtos bent trys Venclovos knygos: *Vilnius: vadovas po miestą* (2002), *Vilniaus vardai* (2006) ir *Vilnius: asmeninė istorija* (2011).

senų žadintojas, ir tiesiog pats intelektualinis procesas. Filosofai ir istorikai miestą pradeda interpretuoti kaip proto ir laisvės sklaidos areną, o neretai – tiesiog kaip istorijos erdvę ir laiką“ (Donskis 1997; 35). Kitose to paties teksto vietose miestui apibūdinti naudojami papildomi požymiai: istorinių įvykių samplaika; architektūrinių ansamblių, erdvių, pastatų konfigūracija; laisvės, įvairovės, žmonių ir jų sąmonės diferenciacijos vieta; savimonės, kultūrinio identiteto fenomenas; dvasinio gyvenimo forma (Donskis 1997; 35-36). Aki vaizdu, kad Donskio miestas sutapatinamas su kultūra Williamso prasme. Didžioji dalis Donskio minimų miesto požymių vienaip ar kitaip atitinka Williamso apibrėžime minimus intelektualinės ir ypač meninės veiklos darbus, produktus, reprezentacijas ir praktikas. Todėl kultūra yra būtina miesto egzistavimo sąlyga. Kitaip tariant, be kultūros, donskiškai suprantamo miesto abstrakčiai, ir Klaipėdos konkrečiai, egzistencija negalima.

Laiko požiūriu Donskio pasakojimai skleidžiasi tarp sovietinės Klaipėdos praeities ir Klaipėdos ateities lūkesčių bei vizijų. Sovietinė praeitis suvokiama negatyviai, posovietinė dabartis – gerokai pozityviau. Vis dėlto dabartis turi trūkumų, kurie, anot Donskio, ateityje galėtų ir turėtų išnykti.

Sovietinei Klaipėdai, anot Donskio, būdinga tai, kad ji yra „industrinis technopolis“ (1997; 37), miestas „be sakralinio centro, savo etiologinio mito ir sakralinių reiškinių ansamblio“ (ibid.); „desemantizuotos architektūros, dehumanizuotų erdvių ir pastatų miestas“; „miestas, turintis tik pramoninius gigantus, privalomas sovietinės „politines šventoves“ ir

unifikuotus, beveidžius miesto „miegamuosius““ (ibid.); „miestas, išmestas iš istorijos, dekontekstualizuotas ir blokštas į sovietinio achroniškumo erdvę, kurioje viskas yra *čia ir dabar*, kurioje siūlomas tik vienmatyškumas“ (ibid.); miestas, kuriame „bet kokia istorinė reminiscencija ar tiesiog istorinė atmintis, lygiai kaip ir bet koks racionalus, kritiškas ateities projektas, yra atmetami kaip prietarai ir fikcijos“ (ibid.). Schematiškai žiūrint, Donskio pateikiami sovietinės Klaipėdos bruožai visiškai netenkina Donskio miesto sampratos. Toks miestas kaip sovietinė Klaipėda atsiduria anapus kultūros, nes tai nėra dvasinio gyvenimo forma, nėra proto ir laisvės sklaidos arena, jame atmetama tiek istorinė atmintis, tiek kritiškas ateities projektas. Be to, tokiam vienmatyškam miestui kultūra net nereikalinga. Taigi, pagal Donskį, sovietinė Klaipėda dėl kultūros stygiaus arba išvis nelaikytina miestu, arba tai nėra miestas vakarietiška prasme.

Praėjus kuriam laikui Donskis nebėra toks griežtas ir radikalus sovietinės Klaipėdos praeičiai, kuriai (2009 ir 2011) skiriama žymiai mažiau dėmesio. „99 Baltijos istorijose“ (2009; 7) Donskis nurodo, kad sovietinė Klaipėda – „niūrus ir pilkas pramoninis miestas“, „miestas, išgyvenęs brutalią sovietinės urbanistikos ir architektūros invaziją“; „tipiškas pilkas ir beveidis pramoninis miestas, niekuo nesiskyręs nuo kitų sovietinių industrinių centrų“. Arba „Kitos Lietuvos centre“ (2011; 81) Donskis pamini tik tai, kad sovietinė Klaipėda – „pilkas, beveidis, karo sugriautas ir atstatytas pramoninis, niūrus ir itin sovietinis miestas“. Abiem paminėtais atvejais dominuoja raktažodžiai „pilkas“, „niūrus“, „beveidis“, „pramoninis“,

„sovietinis“. Tačiau, skirtingai nuo 1997 metų teksto, šie 2009 ir 2011 metų raktažodžiai dar nerodo, kad sovietinė Klaipėda buvo atsidūrusi anapus kultūros. Tam tikrą neoficialų, atomizuotą ir individualizuotą sovietinės Klaipėdos „kultūringumą“ suponuoja Donskio (2009) minimi iškilūs klaipėdiečiai (muzikantai, politikai, sportininkai, aktoriai, choreografai, didžėjai ir kt.), gyvenę, veikę ir kūrę sovietmečiu. Donskis mini Vytautą Jakelaitį, Alfonsą Žalį, Henriką Žižį, Skaistę ir Romaldą Idzelevičius, Arvydą Jofę, Saulių Šiaučiulį¹¹ ir kt. Galima daryti prielaidą, kad jie vienaip ar kitaip, daugiau ar mažiau prisidėjo prie perėjimo nuo sovietinės Klaipėdos prie posovietinės Klaipėdos. Jei 1997 m. Donskis akcentuodamas lūžį ir pertrūkį nepaaiškina tokio perėjimo, tai 2009 m. pateikiamas nuoseklesnis transformacijos vaizdas, kuriame, panašiai kaip Grajausko atveju, išskiriamas „žmogiškas faktorius“ kaip pokyčių ir permainų šaltinis. Tiesa, skirtingai nuo Grajausko, Donskio minimus žmones vargu ar būtų galima priskirti vien marginalams ir nepritapėliams. Taigi, jei 1997 m. Donskio schemoje sovietinėje Klaipėdoje kultūros išvis nėra, tai 2009 ir 2011 m. Donskis kalba nuosaikiau, t.y. ne apie kultūros nebuvimą, veikiau apie kultūros stoką.

Negana to, Donskio tekstuose esama tam tikro nenuoseklumo. Jei Donskis abstraktų sovietmetį Klaipėdoje vertina arba visiškai nei-

giamai (1997), arba iš dalies neigiamai (2009 ir 2011), kaip tuomet paaiškinti tokius Donskio teiginius: Klaipėda „*per pastaruosius trisdešimt metų*“ (kursyvas mano – A. G.) virto gražiu, savo stilių turinčiu, dinamišku, jaunatvišku, su niekuo nesupainiojamu miestu. Miestas, iš naujo sukurtas Lietuvos“ (Donskis 2009; 5). „Klaipėda, skirtingai nuo nūdienos Kauno, <...> yra mylimas miestas, akyse gražėjęs *pastaruosius tris dešimtmečius*“ (kursyvas mano – A.G.)“ (Donskis 2011; 81). Šios dvi citatos rodo, kad Donskis Klaipėdos sovietmetį suvokia ne kaip vientisą ir nedalomą, bet kaip iš kokybiškai skirtingų laiko intervalų sudarytą epochą. Juk būtent paskutinėje sovietmečio dekadėje, matyt, dėl iškilų klaipėdiečių indėlio, prasideda iki šiol trunkantis miesto gražėjimas, randasi išskirtinis stilius ir dinamizmas. Todėl galima teigti, kad vėlesniuose tekstuose (2009 ir 2011) Donskis atnaujina ir koreguoja sovietinės Klaipėdos sampratą, pateiktą anksčiau tekste (1997).

Donskio konstatuojami dalykai – kultūros nebuvimas (1997) arba kultūros stoka (2009 ir 2011) sovietinėje Klaipėdoje – keičiami intensyvaus kultūrinio gyvenimo konstatavimu posovietinėje dabartyje. Vertinant dabartį, nebėra tokio didelio kontrasto tarp 1997 m. ir vėlesnių Donskio tekstų. Rekonstruojant Donskio požiūrį į nūdienos Klaipėdą, jo tekstuose galima įžvelgti keletą besikartojančių

¹¹ Prof. Vytautas Jakelaitis – Lietuvos Konservatorijos Klaipėdos fakultetų prorektorius (nuo 1975 m. iki 1987 m.). Alfonsas Žalys – ilgametis Klaipėdos vadovas, t.y. Klaipėdos miesto tarybos Vykdomojo komiteto pirmininkas (nuo 1969 m. iki 1990 m.). Henrikas Žižys – vienas iš Klaipėdos DJ'ų kultūros pradininkų. Skaistė ir Romaldas Idzelevičiai – choreografai, ilgamečiai Klaipėdos sportinių šokių kolektyvo „Žuvėdra“ vadovai (atitinkamai nuo 1965 m. ir 1976 m.). Arvydas Jofė – džiazo būgnininkas. Saulius Šiaučiulis – džiazo pianistas.

leitmotyvų: laisvė ir suvaržymų nebuvimas; modernas, naujovės ir jaunatviškumas; atrandamas, improvizuojamas ir sau prisitaikomas miestas; kitoniškumas ir rizika. Šie tarpusavyje persipynę leitmotyvai sudaro Donskio naraci- jos apie dabartinę Klaipėdą branduolį.

Vienas svarbiausių Donskio Klaipėdos bruožų yra laisvumas ir atvirumas tiek politi- ne, tiek kultūrine prasme. Klaipėda yra mies- tas, kuriame „kūrybos žmogus yra gerokai ma- žiau varžomas griežtos tradicijos, kanonų, im- peratyvų ar tiesiog uniformizmo tendencijų, nei kitų dviejų Lietuvos metropolijų kūrėjai“ (Donskis 1997; 39). Be to, „nūdienos Lietuvo- je Klaipėda yra tapusi nuoroda į vakarietišku- mo ir atvirumo erdvę. Ne vienas Lietuvos poli- tikas ir žurnalistas Klaipėdą vadina lietuviškojo ekonominio ir politinio liberalizmo citadele“ (Donskis 2009; 6).

Klaipėdai būdingą laisvę Donskis aiškina is- torinio tęstinumo bei tradicijų nebuvimu, ku- ris pasireiškia polinkiu į moderną, naujoves ir jaunatviškumą. „Klaipėda yra tiesiog pasmerk- ta nuolatiniam modernui: ji nuolatos prade- da viską iš pradžių. <...> Būdama nuolatinės pradžios situacijoje Klaipėda niekada nepatirs tokių šiuolaikinės sąmonės reiškinų, kaip kul- tūrinis nuovargis, antikultūrinė metafizika ir panašiai, – juk viską reikia kurti kone *ex nihilo* <...> Klaipėda iš tikro yra pradžios, inovacijos ir modernio miestas“ (Donskis 1997; 39). Ka- dangi nieko nėra nusistovėjusio, Klaipėda yra miestas, atviras „naujybei, ateities projektų kū- rimui ir pliuralizmui“ (ibid.). „Klaipėda kaip dvasinio gyvenimo forma ir skleidžiasi kaip metafizinė pradžios bei atvirumo pasauliui si- tuacija“ (Donskis 1997; 40).

Taigi Donskis reprezentuoja Klaipėdą kaip miestą, kurio praeitis „nebedalyvauja mūsų dabartyje, joje nebeliko vokiškos praeities ir vokiečių kultūros pėdsakų, todėl megzkime su ja kūrybinį intelektualinį ir meninį, o ne su- venyrinį ir imitacinį santykį“ (Donskis 2011; 84). Pastarąją Donskio citatą galima priskirti antikvarinės istorijos kritikai. Šiame pasaže netiesiogiai kritikuojamas perdėtas istorinės sąmonės atstovų polinkis sureikšminti praei- ties smulkmenas, suvenyrus ir atvirukus. Šiuo požiūriu Donskis priartėja prie Calvino apra- šymo, kuriame Maurilijos miesto grožis atsi- kleidžia tik atvirukuose, vaizduojančiuose to, ko nebėra. Tiek Calvino, tiek Donskis fiksuoja pertrūkį tarp dviejų miesto egzistavimo stadi- jų. Tokį pertrūkį, kurio antikvarinė istorija ne- geba ir negali užpildyti kitaip, nei „suvenyriniu ir imitaciniu santykiu“.

Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad „Klaipėda yra suvažiususių miestas“ (Dons- kis 2009; 5). Jei neliko senųjų gyventojų ir jų tradicijų, tuomet atvykėliai privalo miestą pri- sijaukinti ir patys jį kurti iš naujo:

„Klaipėda neturi tradicijos, kurią reikėtų kon- servuoti ir pratęsti. Visos Klaipėdos tradicijos yra neseniai išrastos ir moderniosios istorinės bei kul- tūrinės sąmonės padiktuotos. Tai miestas, kuris yra modernus nuo pat antrojo savo gimimo, nors jis ir turi savo kilmės mitologiją, legendas ir istorinius pasakojimus. Sykiu tai miestas, kuriame moderni architektūra tobulai persipina su jautriu fiziškai išnykusios praeities fiksavimu ir pasakojimu apie ją. Tai senį vaidinantis jaunuolis – jaunas miestas, vadinantis save senu ir švenčiantis savo garbingus jubiliejus“ (Donskis 2009; 5).

Jei Klaipėda yra modernių ir dinamiškų suvažiususių miestas, kuriame beveik viskas kuriama *ex nihilo*, vadinasi, Klaipėdoje nėra

griežtai nustatytos ir vienintelės galimos tapatybės. Todėl klaipėdietiška tapatybė iš principo gali įgauti bet kokią pavidalą. „Kiekvienas kūrybos ir intelektualinio gyvenimo žmogus, suvokiantis Klaipėdą kaip savo sielos tėvynę, sykiu tampa ir jos atradėju“ (Donskis 1997; 40). „Klaipėda yra miestas klausimas. Šiame mieste nėra ženklų, kurie nurodytų tapatybės turinį – savąją tapatybę Klaipėdoje reikia atrasti, sukurti ir intensyviai išgyventi“ (Donskis 2009; 5). Kultūrinio požiūriu tokia Klaipėdos specifika yra itin dėkinga, nes

„Tapatybė Klaipėdoje ne tik išgyvenama ir kuriama, ji nuolatos improvizuojama. Klaipėda yra nuolatinio neužbaigtumo būsenoje. Miestas, kasdien vis iš naujo kuriantis savo gyvenimo formas, yra tobula vieta ne tik ambicingiems novatoriams ar nuotykių ieškotojams, bet ir improvizuojantiems menininkams. Klaipėdos gyvenimas yra it džiazinė improvizacija. Ne veltui džiazas jau tapo Klaipėdos tapatybės skiriamuoju bruožu“ (Donskis 2009; 6).

Buvimas nuolatinio neužbaigtumo būsenoje šalina apribojimus, tačiau tuo pat metu jis yra rizikingas. Tokia būseną reikalauja drąsos, ryžto ir savimonės, pasireiškiančios rizikos nebijojimu ir ateities projektų turėjimu. (Donskis 1997; 40). Todėl „sau imanentiško modernio bei protestantiškos orientacijos dėka Klaipėda ilgainiui gali tapti prieglobsčiu daugeliui liberalios galvosenos, nonkonformistinės laikysenos, negausios ir „centre“ nelabai mėgstamos konfesinės grupės ar religinės bendruomenės žmonių, individualios sąžinės ir savarankiško proto imperatyvams paklūstančių asmenų“ (Donskis 1997; 40). Jei Klaipėda vilioja būtent tokiomis savybėmis pasižyminčius žmones, tuo galima paaiškinti Klaipėdos kitoniškumą. Juk „Klai-

pėda yra kito kranto pažadas, sykiu ir kitos Lietuvos intelektualinis ir kultūrinis centras“ (Donskis 2011; 80), „kitos Lietuvos simbolinė sostinė, tikras Šiaurės Vakarų Lietuvos centras“ (Donskis 2011; 81), „joje slypi buvusios, esamos, o gal net būsimos lietuviškojo projekto alternatyvos“ (Donskis 2011; 81-82).

Improvizacija, laisvė, neribotos galimybės yra naujos klaipėdietiškos tapatybės formavimosi prielaidos, tačiau Donskis nesvarsto kelių svarbių klaipėdietiškos tapatybės aspektų: (i) Donskis nenurodo, kas turėtų nutikti, kad būtų realizuotos „būsimos lietuviškojo projekto alternatyvos“; (ii) taip pat neaišku, kokių būdu nauja tapatybė gali būti įsteigta, įtvirtinta ir išsaugota nuolatinio neapibrėžtumo būsenoje; galiausiai (iii) Donskis taip pat nesvarsto galimybės, kad Klaipėda, užuot tapusi kitos Lietuvos centru, gali tapti tik centre nepritapsių asmenų ar jų grupių getu.

Nepaisant Klaipėdos kitoniškumo, šis miestas visgi yra „vienas iš kertinių Lietuvos politinės ir kultūrinės tapatybės sandų. Tik dėl Klaipėdos Lietuva yra Baltijos valstybė“ (Donskis 2011; 80). Todėl „Klaipėda yra jūros, o ne upės ar juolab sausumos miestas“ (Donskis 2011; 81), tačiau šis miestas prie jūros pasižymi tuo, kad jo gyventojai su jūra nėra suaugę (Donskis 2009; 5-6). Distancija su jūra tarsi pabrėžia senųjų klaipėdiečių nebuvimą ir suvažiavusiųjų dominavimą.

Esminis skirtumas tarp Grajausko ir Donskio yra tas, kad filosofas dviejuose tekstuose būdamas itin abstraktus, „99 Baltijos istorijose“ visgi imasi kalbėti apie konkrečius su Klaipėda ir jos kultūra siejamus asmenis. Viena vertus, Donskiui Klaipėda asocijuojasi

su vietiniais: Benu Šarka, Rolandu Rastausku, Gintaru Grajausku, Vytautu Jakelaičiu, Alfonsu Žaliu (Donskis 2009; 6–8). Kita vertus, Klaipėda taip pat vienaip ar kitaip paženklinta aukščiausios kategorijos intelektualų ir mokslininkų: Tomo Venclovos, Aleksandro Štromo, Alfredo Ericho Senno, Algio Mickūno, Vytauto Kavolio (Donskis 2009; 8). Donskis lyg ir kalba apie Klaipėdai įtaką padariusius žmones, tačiau pirmiausia jie svarbūs ir aktualūs pačiam Donskiui, t.y. tie asmenys nebūtinai yra matomi, pastebimi ir vertinami tiek Klaipėdos kultūrininkų, tiek kitų klaipėdiečių. Akivaizdu, kad Donskis asmeniškai, o kartais ir itin artimai, pažįsta nemažą dalį aprašytų Klaipėdoje veikiančių asmenų. Jų parinkimas „99 Baltijos istorijose“ yra subjektyvus. Paveikiausios yra tos istorijos, kuriose Donskis subjektyviai ir jautriai aprašo savo asmeninį santykį su žmonėmis bei vietomis. Tačiau tuomet, kai Donskis mėgina objektyvuoti Klaipėdos kultūrinį lauką, jautrumą ir empatiją keičia oficialus ir biurokratinis stilius. Ypač tai pastebima aprašymuose apie choreografus, sportininkus ir pan.¹² Akivaizdu, kad Klaipėdoje jie svarbūs ir reikšmingi, tačiau atsiduria anapus Donskio asmeninės istorijos. Būtent todėl reikšmingų žmonių minėjimas tik iš dalies reprezentuoja Klaipėdos kultūrinį lauką ir tik šiek tiek iliustruoja abstrakčią Klaipėdos viziją, mat, visiškai neaišku, koku būdu kiekvienas minimas asmuo prisidėjo prie Klaipėdos kultūros specifikos suformavimo. Kitaip tariant, su nedišimais išimtimis nėra tiesioginio ryšio tarp

abstrakčios Donskio Klaipėdos ir jo aprašomų konkrečių asmenų.

Svarbu atkreipti dėmesį ne tik į Donskio aprašomą Klaipėdos dabartį, bet ir į jo vizijas bei lūkesčius, siejamus su šiuo miestu. Vizijos ir lūkesčiai neblogai iliustruoja tai, ko pasigendama dabartyje. Vizijose matoma tai, ko dar nėra ar kas tik tampa, todėl jos atlieka reguliatyviųjų idėjų vaidmenį. Tam tikrų dalykų nebuvimas ar stygius suponuoja, kad ateityje jie visgi yra galimi, o dabartį galima vertinti lyginant su „idealia“ ateitimi. Anot Donskio, Klaipėda gali būti pavadinta dvasinio gyvenimo forma. Klaipėda tampa laisvos minties, intelektualinio eroso ir kūrybos prieglobsčiu. Klaipėda gali virsti autentiška menininko, intelektualo ir tiesiog laisvo žmogaus sielos tėvynė (Donskis 1997; 38-9). Ypatingas viltis Donskis sieja su Klaipėdos universitetu:

„Tikiu, kad Klaipėdos universitetas taps netradicinio galvojimo, naujų ir netikėtų intelektualinių projektų bei tarpdisciplininių studijų centru. Tikiu, kad Klaipėda ilgainiui bus siejama ne vien su jūra, uostu, žuvėdromis, gražiu vokišku senamiesčiu ir „jugendo“ stiliaus pastatais, bet ir su ambicingomis, ryžtingomis ir stipriomis intelektualinėmis bei kultūrinėmis šio miesto pajėgomis. Tikiu, kad Klaipėda savo piliečiams taps laisvės ir įvairovės vieta. Pagaliau tikiu ir tuo, kad netrukus prasidės Klaipėdos intelektualinis ir kultūrinis polilogas su kitais Lietuvos centrais“ (Donskis 1997; 41).

Praėjus keturiolikai metų po teksto „Klaipėda kaip dvasinio gyvenimo forma“ (1997), Donskis su Klaipėda sieja šiek tiek kitokius

¹² Šiuo atveju susidaro įspūdis, tos dalys reikalingos tik tam, kad būtų parašytos būtent 99 istorijos. Mat „99 Baltijos istorijos“ yra antra „Drukos“ leidykloje leidžiamos serijos, kur pavadinime fiksuojamas skaičius „99“, knyga. Pirmosios autorius – Vygantas Vareikis (2008).

lūkesčius. Anot jo, Klaipėda bus „moderni, ne imituojanti praeitį, o protingai įkomponuojanti praeities ženklus į dabartinį miesto socialinį, kultūrinį ir architektūrinį audinį“ (Donskis 2011; 83). „Klaipėdos stiprybė visada bus atvirumas, idėjos, netikėti sprendimai ir talentingi žmonės“ (Donskis 2011; 83-84). Naudojami apibūdinimai yra itin abstraktūs, todėl galėtų tikti bet kuriam senesniai europiniam uostamiesčiui. Be to, nelabai aišku, kodėl Klaipėda visada turėtų būti tokia, kokią ją įsivaizduoja Donskis. Pavyzdžiui, kas užtikrins reikiamą talentingų Klaipėdos žmonių koncentraciją?

Skirtingai nuo 1997 m., Donskis 2011 m. beveik nemini Klaipėdos universiteto vaidmens. Nurodoma, kad Klaipėda turi universitetą ir tiek. Kyla klausimas, kodėl? Ar 1997 m. lūkesčiai išsipildė? Ar, priešingai, paaiškėjo jų iliuziškumas, ir Donskis iš Klaipėdos universiteto nieko nebesitiki? Aiškaus atsakymo nepavyko rasti.

Lyginant su Donskio pasisakymais 1997 m., akivaizdu, kad 2011 m. keičiamas galimo Klaipėdos bendradarbiavimo vektorius. Anksčiau Donskis vylėsi, kad bus užmegztas Klaipėdos ir kitų Lietuvos miestų polilogas, dabar gi kalbama apie ryšius anapus Lietuvos:

„Labai norėčiau, kad Klaipėdą sietų glaudūs ryšiai su Ryga, Talinu, Stokholmu, Helsinkiu, Visbiu, Karlskrona, Liubeku, Kyliu, Gdansku, Kaliningradu – jie turėtų būti visų pirma kūrybiniai ir akademiniai, o ne suvesti vien į keitimąsi delegacijomis ir oficialiais miesto tėvų vizitais“ (Donskis 2011; 84).

Tiesa, iš teksto neaišku, ar Klaipėda pradėjo „intelektualinį ir kultūrinį polilogą su kitais Lietuvos centrais“, ar ne. Galimos dvi hipotezės – optimistinė ir pesimistinė. Optimistinė

hipotezė: Klaipėdos polilogas su kitais Lietuvos centrais vyksta ir yra produktyvus, todėl kultūrinė miesto plėtra reikalauja naujų iššūkių, todėl verta gręžtis į Baltijos jūros regioną. Pesimistinė hipotezė: polilogas su kitais Lietuvos miestais nevyksta ar bent nėra sėkmingas, todėl reikalingos alternatyvos Šiaurėje ir Vakaruose. Prieš tai buvusios citatos pratęsimas aiškaus atsakymo neduoda, tačiau susidaro įspūdis, kad Donskis veikiau linkęs pripažinti pesimistinę versiją: „Tikiu, kad Klaipėdos natūrali erdvė yra Šiaurės šalys ir apskritai Šiaurės Vakarų Europa. Ši erdvė anksčiau ar vėliau išgydys Klaipėdą nuo daugelio kompleksų ir suteiks jos gyvenimui naują prasmės pojūtį“ (Donskis 2011; 84). Prisiminus Donskio mintį (2011; 80), kad tik dėl Klaipėdos Lietuva yra Baltijos valstybė, išryškėja viešai neafišuojami *liaisons dangereuses*: kadangi Klaipėda, anot Donskio, turėtų ieškoti Šiaurės Vakarų Europos tapatybės, tuomet arba Lietuva nenori būti Baltijos valstybė, arba Klaipėda nusivylusi Lietuva. Abi interpretacijos nieko gero apie Klaipėdos ir kitų Lietuvos regionų sociokultūrinius ryšius ir santykius nepasako.

Dauguma Donskio su Klaipėdos ateitimi siejamų lūkesčių yra pakankamai abstraktūs ir deklaratyvūs. Tačiau Donskio tekste galima rasti vieną pakankamai konkretų pasąžą, kuris neblogai iliustruoja tai, ko Klaipėdos kultūra šiuo metu stokoja:

„Būčiau laimingas, jei Klaipėdos uosto teritorijoje atsidarytų daug kavinių ir dailės galerijų, jei vėl atsivertų jos nuostabiosios viešosios erdvės – tokios, kokia kažkada buvo kavinė „Kurpiei“ su savo džiazu, naktinėmis inteligentiškos publikos diskusijomis ir Klaipėdos universiteto Džiazo katedros studentų viešais egzaminais, atsiskaitant

savo dėstytojams ir atliekant kūrybines užduotis gyvos ir tikros publikos akivaizdoje. Būtų gerai, jei į mūsų senamiestį sugrįžtų Beno Šarkos ir Gliukų teatro dvasia, o į Pilies džiaz festivalį ir Klaipėdos dramos teatro spektaklių premjeras plūstų žmonės iš visos Lietuvos, taip pat iš kaimyninių Baltijos ir Šiaurės šalių“ (Donskis 2011; 84-85).

Nepaisant ankstesnių deklaracijų apie laisvę ir improvizaciją, nūdienos Klaipėda stokoja kultūrai draugiškų viešųjų erdvių, kultūrinio spontaniškumo ir meninių renginių kokybės bei publikos masiškumo. Tokiu būdu Donskis, anksčiau kalbėjęs apie esamą situaciją, tarsi suteikė Klaipėdos kultūrai išankstinio pasitikėjimo kreditą. Tikėtina, kad, Donskio manymu, ši investicija anksčiau ar vėliau atsipirks, todėl apie ją galima kalbėti tiesiogine, o ne tariamąja nuosaka.

Svarbu yra ir tai, kad Donskis išvardina reikšmingus, tačiau visapusiškai neišnaudotus, veiksnius, kurie ir yra Klaipėdos kultūros ikonos ar prekiniai ženklai: Klaipėdos universiteto džiaz katedra, Benas Šarka, Pilies džiaz festivalis, Klaipėdos dramos teatras. Ko gero, tai ir yra tie banginiai, nuo kurių veiklos ateityje priklausys Klaipėdos kultūrinio gyvenimo kokybė. Tuo tarpu bene geriausiai Donskio naraciją apie dabartinės Klaipėdos kultūrą reziūmuoja ši citata: Klaipėda – „gan rafinuotos kultūros miestas, turintis universitetą, pasaulinio garso choreografų ir pramoginio šokio meistrų, akademinių ir džiaz muzikantų bei kompozitorių, aukšto lygio dailininkų ir architektų“ (Donskis 2011; 82).

Apibendrinant Aristoteliu remiantis sudarytą schemą, tenka konstatuoti, kad istorinė, literatūrinė ir filosofinė prieigos pasiduoda pagundai reprezentuoti Klaipėdą kaip nematomą

miestą. Istorikai ir jiems prijauciantys pasakoja apie senienes, kurios yra konkrečios. Mums rūpimą dabartį (1990-2010), kaip įprasta, fiksuoja ir rodo pseudo-istorinės sąmonės ir viešosios atminties kultūros nešėjai. Jie pateikia labai konkrečias reprezentacijas, be nuorodų į tai, kas yra miestas, ar kokia yra Klaipėda. Grajauskas yra abstraktesnis, jis jau bando teoretizuoti. Jis mėgina nusakyti, kas yra miestas, tad Aristotelio prasme Grajauskas parankesnis už istorikus. Tačiau Grajausko teorinės pastangos netampa nuoseklia ir neprieštaringa teiginių visuma, pavyzdžiui, minima, kad miestas – tai keisti personažai, tačiau dažniausiai (išskyrus vieną esė) kalbėdamas apie Klaipėdą tų personažų nemini. Savo ruožtu Donskis pateikia abstrakčiausią požiūrį tiek į miestą apskritai, tiek į Klaipėdą. Tačiau kultūrinio lauko konkretumas aukojamas teorinio žvilgsnio totalumui. Todėl tokioje situacijoje verta peržengti aristotelinės metodologijos ribas ir Klaipėdos kultūros gido ieškoti anapus istorinės, meninės ir filosofinės naracijų.

7. Nearistotelinė prieiga: *Vakarų ekspreso Top-10*

Aristotelinė klasifikacija, operuojanti grynais kategorijomis (istorikas, poetas ir filosofas), sudarė galimybę, remiantis trimis skirtingomis perspektyvomis, pažvelgti į Klaipėdą ir jos kultūrą. Kaip matėme, šios perspektyvos nėra bendramatės. Tačiau nemaža dalis naracinių siužetų, papasakotų remiantis šiomis perspektyvomis, vaizduoja veikiau nematomą, o ne realų miestą. Tokioje situacijoje verta įtraukti apyvarton nearistotelinę prieigą, kuri vietoje trijų išgrynintų kategorijų taikytų mišrią, skir-

tingas perspektyvas derinančią ir jungiančią, prieigą. Būtent tokią prieigą siūlo 2010 m. Klaipėdos dienraščio *Vakarų ekspresas* (VE) projektas „Klaipėdos Top-10“, kuriame siekiama apjungti į vieną *žurnalistinį*, ekspertinį ir *populiarių* žinojimus: žurnalistai atranka ekspertus, ekspertai atranka Top-10 objektus, VE skaitytojai balsuodami sudaro galutinį topą. Tikėtina, kad mišri prieiga ir skirtingų naratyvinių perspektyvų derinimas padės išvengti Klaipėdos kaip nematomo miesto tapatybės.

2010 m. VE išsikėlė ambicingą tikslą – sudaryti Klaipėdos *Top-10*. Sumanymo tikslas – išrinkti dešimt geriausiai Klaipėdą reprezentuojančių objektų. Projektas pradėtas 2010 m. sausio mėnesį, o baigtas tų pačių metų rugpjūčio mėnesį. Nuo sausio 18 iki birželio 1 dienos dienraštyje publikuota 19 interviu su žinomais klaipėdiečiais, kurių kiekvienas buvo prašomas sudaryti savo dešimtuką. *Topo* sumanymas ir pagrindinės idėjos suformuluotos pirmajame ciklo tekste, parašytame Jurgos Petronytės:

„Kad suprastume, kuo galime būti įdomūs kitiems, pirmiausia turime suvokti, kas mes esame, ką gero ir vertingo turime. Naujoje pokalbių su įvairių sričių specialistais rubrikoje Klaipėdos *TOP-10* sieksime išgryninti, kas geriausiai reprezentuoja Klaipėdą šiandien, atrasti, kokios istorinės, gamtinės, kultūrinės vertybės yra čia pat, tačiau neišnaudojamos, pamirštos, ar neįprasmintos. Reziumuodami pokalbininkų išsakytas mintis, sudarysime Klaipėdos *TOP-10*. Tai bus klaipėdiečių ir „Vakarų ekspreso“ dovana miestui jo gimtadienio proga. Daugelis miestų sudarinėja savo „topus“, kurie tarnauja kaip masalas ir atmintinė turistams. Į juos įtraukiami lankytini objektai: architektūros, istorijos, kultūros paminklai, kultūros įstaigos ar bohemiški rajonai ar gatvės, atraktyvios pramogos, geriausio maisto vietos ir kt. Klaipėda tokio oficialaus „topų“ sąrašo neturi“ (Petronytė 2010; 2).

7.1. VE Klaipėdos Top-10 prielaidos

1. *Klaipėda tokio topo neturi*. Šią prielaidą galima įvardinti kaip „stygiumi paremtą galimos vertės prielaidą“, t.y. detalesnė tokio argumento analizė rodo, kad topo nebuvimas Klaipėdoje, ir topo egzistavimas kitur (užsienyje, daugelyje miestų, Vilniuje, Trakuose ir pan.), tarsi akivaizdžiai rodo išskirtinę topo vertę ir suponuoja tokio topo poreikį. Tokį požiūrį grindžia kalbinis žaidimas „kuo mes blogesni už ...?“.

2. *Klaipėdą reprezentuojančios vietos gali ir turi įgyti topo pavidalą*. VE naudoja popkultūrai būdingą kiekybinį vertės nustatymo principą – topų sudarymą. Tokia prieiga reikalauja sumažinti galimų objektų skaičių ir išsprauti jį į nurodytą skaitmeninį intervalą, nepaisant kultūrinio ar kokybinio „jautrumo“. Tokia prieiga bando „sukišti“ realybę į topo diktuojamą schemą, kuri paprastindama vartotojų darbą rizikuoja iškreipti miesto tapatybę. Pavyzdžiui, jei mieste esama mažiau nei 10 svarbių objektų, į *top-10* patenka sąlygiškai nevertingi objektai; jei miestą geriausiai reprezentuojantys objektai gerokai viršija 10, tuomet *top-10* „nurėžia“ svarbią miesto identiteto dalį.

3. *VE komandai pakanka žinių ir kompetencijos (kokybiškai) įvykdyti šį projektą*. Žurnalistai žino, kokios informacijos reikia ieškoti („istorinės, gamtinės, kultūrinės vertybės, reprezentuojančios miestą šiandien“; „architektūros, istorijos, kultūros paminklai, kultūros įstaigos ar bohemiški rajonai ar gatvės, atraktyvios pramogos, geriausio maisto vietos ir kt.“), kas disponuoja reikiama informacija („įvairių sričių specialistai“), kaip reikia ieškoti informacijos (pokalbiai su specialistais), kokią pavidalą

suteikti gautai informacijai: specialistai + *vox populi* = Top-10. VE komanda pasiūlo magišką formulę, kurioje lyg ir įveikiami socialinių prieštaravimų veikiami skirtumai tarp ekspertų ir „liaudies balso“. Ši formulė pretenduoja į universalų žinojimą ir totalią ideologiją. Tačiau šioje situacijoje svarbu ir tai, kad *vox populi* nustumiamas į paribius ir taip sustiprinamas galios poziciją užimančių specialistų ir profesionalų statusas bei jo ideologinis poveikis.

4. *Dovana Klaipėdai gimtadienio proga.* Šios prielaidos pagalba siekiama ideologiškai pagrįsti Klaipėdos *top-10* projekto vertę ir naudą. Tačiau, ką su šia dovana miestas turėtų daryti, nepasakoma. Tačiau tuo pat metu bandoma netiesiogiai pabrėžti VE kaip privilegijuoto žinojimo (taip pat ir galios) apie Klaipėdą turėtojo statusą. Kitaip tariant, užmaskuojama, kam priklauso miestas ir kas turi teisę kurti apie jį žinojimą.

5. *Pagalba (atmintinė ir masalas) turistams.* Ši prielaida pragmatiškiausia ir lengviausiai pagrindžiama. Pirmiausia, tai pagalba Turizmo informacijos centrui ir kitoms turistus aptarnaujančioms institucijoms, ir tik paskui turistams. Siūlomas supaprastintas požiūris turėtų taupyti laiką ir pastangas tiek informatoriams, tiek lankytojams. Turistinio miesto tapatybė svarbi tik miesto valdžiai, siekiančiai gauti maksimalią ekonominę naudą, o ne miesto bendruomenei. Miestas tarsi nusavinamas iš jo gyventojų ir atiduodamas turistams.

VE Klaipėdos *Top-10* sumanytojai „ekspertams“ siūlo tam tikrą atskaitos sistemą, kuri nustato topų sudarymo kriterijus ir pateikia reprezentacinių objektų kategorijas:

1. *Geriausios šiandienos Klaipėdos reprezentacijos.* Čia turima omenyje tie simboliai ar objektai, pagal kuriuos galima nesunkiai atpažinti Klaipėdą ir jos specifiką.

2. *Istorinės, gamtinės, kultūrinės vertybės.* Šioje vietoje vertybes mėginama kategorizuoti, tačiau neaišku, kuo toks skirstymas paremtas, tiksliau, nepateikiami kriterijai, kaip atskirti, tarkim, istorinę vertybę nuo kultūrinės ir pan. Ar tai reiškia, kad istorinė vertybė yra tik paminklas, neturintis tiesioginės įtakos dabarčiai?

3. *Neišnaudojamos, pamirštos, ar neįprasmingos istorinės, gamtinės, kultūrinės vertybės.* Šis aspektas yra problemiškas, nes verčia atsisąžinti į tas vietas, kurios jokių būdu negali reprezentuoti šiandienos Klaipėdos. Neišnaudoti, pamiršti ar neįprasmingi objektai vargu ar gali būti laikomi vertybėmis. Jų vertę nustato nostalgija, todėl jos nustojo būti vertybėmis. Arba norima, kad jos (vėl) taptų vertybėmis, todėl jų vertę nulemia lūkesčiai. Abiem atvejais nekalbama apie geriausias miesto reprezentacijas. Todėl neišnaudotų ir pamirštų objektų kriterijus prieštarauja reprezentaciniam kriterijui.

4. *Lankytini objektai.* Šie objektai savo ruožtu skirstomi: „architektūros, istorijos, kultūros paminklai, kultūros įstaigos ar bohemiški rajonai ar gatvės, atraktyvios pramogos, geriausio maisto vietos ir kt.“. Kaip matome, šiuo požiūriu lankytini objektai skirstomi į praeitin orientuotus objektus arba paminklus, ir į dabarties požiūriu aktualius objektus. Beje, siūlomas sąrašas neapima gamtinių objektų.

7.2. VE parinkti ekspertai ir specialistai

VE pasirinko 20 specialistų, kurie disponuoja „ekspertinėmis“ žiniomis apie Klaipėdą.

Devyniolika specialistų apklausti sausio-birželio mėnesiais, paskutinė ekspertė – rugpjūčio viduryje įvertino viso *Top-10* rezultatus ir sėkmę. VE kalbintų specialistų parinkimas aiškiai rodo, kokių profesijų atstovai turi privileijuotą ir patikimą ekspertinį žinojimą apie Klaipėdą. Netiesiogiai šios profesijos įgyja pranašumą prieš kitų sričių atstovus, t.y. galią primesti dominuojančią miesto naraciją kitiems. Kalbintų specialistų sąrašas:

1. Kęstutis Demereckas: leidėjas, Klaipėdos istorijos žinovas, fotografas.

2. Daiva Kšanienė: muzikologė, mokslininkė.

3. Bernardas Aleknavičius: kraštotyrininkas, fotomenininkas.

4. Edmundas Andrijauskas: architektas.

5. Eugenijus Gentvilas: politikas, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto vadovas.

6. Vladas Žulkus: istorikas, archeologas, mokslininkas, KU rektorius.

7. Aldas Kliukas: bendrovės „Pamario restauratorius“ direktorius.

8. Vytautas Pašinskas: jūrininkas, kapitono padėjėjas.

9. Vygantas Vareikis: istorikas, mokslininkas, politikas.

10. Ramunė Staškevičiūtė, architektė.

1 lentelė. VE parinkti specialistai ir jų profesinė veikla

Eil. nr.	Profesinė veikla	Atstovai	Kiekis
1.	Administratoriai	Gentvilas, Kliukas, Narvilaitė, Savickienė, Taraškevičius, Vasiliauskas, Žulkus	7
2.	Mokslininkai	Balsys, Kšanienė, Vareikis, Žulkus	4
3.	Politikai	Gentvilas, Taraškevičius, Vareikis, Vasiliauskas	4
4.	Istorikai	Demereckas, Vareikis, Žulkus	3
5.	Verslininkai	Kaveckis, Seselskis, Vasiliauskas	3
6.	Architektai	Andrijauskas, Staškevičiūtė	2
7.	Ekologai	Paplauskis, Žukienė	2
8.	Fotografai	Demereckas, Aleknavičius	2
9.	Kraštotyrininkas	Aleknavičius	1
10.	Archeologas	Žulkus	1
11.	Etnologė	Jankūnaitė	1
12.	Jūrininkas	Pašinskas	1
13.	Kompozitorė	Narvilaitė	1
14.	Kūrėjas (juvelyras)	Seselskis	1
15.	Leidėjas	Demereckas	1
16.	Lituanistas	Balsys	1
17.	Muzikologė	Kšanienė	1
18.	Restauratorius	Kliukas	1
19.	Turizmo specialistė	Savickienė	1
20.	Uostininkas	Gentvilas	1

11. Valerija Jankūnaitė, etnologė.
12. Loreta Narvilaitė: kompozitorė, Klaipėdos koncertų salės direktorės pavaduotoja.
13. Algimantas Seselskis, kūrybininkų asociacijos „Genio misija“ įkūrėjas ir vadovas, kuriantis papuošalus iš gintaro ir sidabro.
14. Rimantas Balsys: lituanistas, mokslininkas.
15. Povilas Vasiliauskas: politikas, verslininkas, Laisvosios ekonominės zonos valdybos pirmininkas.
16. Erlandas Paplauskis: Pajūrio regioninio parko vyr. ekologas.
17. Dalia Žukienė, asociacijos „Žalia banga“ pirmininkė;
18. Aidas Kaveckis: verslininkas.
19. Rimantas Taraškevičius, politikas.
20. Romėna Savickienė, Klaipėdos turizmo informacijos centro direktorė.

Pokalbininkų atrankos kriterijai nenurodyti. Neaišku, pagal ką buvo parinkti specialistai. Galėjo suveikti žinomumo, viešo matomumo ir asmeninių pažinčių veiksniai. Pavyzdžiui, sociologas Liutauras Kraniauskas siūlo galimą paaiškinimą. Anot jo, kiekvienas VE parinktas pašnekovas turi išskirtinį statusą: yra simboliškos, politinės ir ekonominės galios pozicijose. Todėl VE pasirodo kaip grynai ideologinis leidinys, akivaizdžiai sustiprinantis šių žmonių statusą ir subordinuojantis skaitytojus. Kita vertus, labai akivaizdus demografinis amžiaus aspektas: beveik visiems pokalbininkams yra daugiau nei 40 metų, kai statusas įtvirtina būtent šių amžiaus grupių interesus arba tą simbolinį žinojimą bei praktikas, kurios būdingos tik jiems. Atkreiptinas dėmesys ir į lyties aspektą. Apklausta 14 vyrų ir 6 moterys. Taip

įtvirtinama vyriška vizija, kurioje miestas gali būti labiau racionalizuojamas ir erotizuojamas per vyrų pasirenkamus patrauklius objektus.

Sudarytas sąrašas svarbus ne tik dėl to, kas jame yra, bet ir dėl to, kokių sričių specialistai į jį nepateko. Pavyzdžiui, kūrėjams atstovauja tik du asmenys – juvelyras ir kompozitorė. VE sąrašė visai nėra teatralų (režisierių, dramaturgų, aktorių), menininkų (skulptorių, dailininkų, medijų kūrėjų, vizualinių menų atstovų), galerininkų ir kuratorių, literatų (rašytojų, poetų, eseistų), muziejininkų, renginių organizatorių (švenčių, festivalių, koncertų), atlikėjų (dirigentų, muzikantų, dainininkų, šokėjų), tam tikrų kultūriškai svarbių sričių mokslininkų (filosofų, sociologų, ekonomistų, geografų), žiniasklaidos atstovų (televizija, radijas, dienraščiai, žurnalai, internetiniai portalai, blogai), pasilinksminimo ir laisvalaikio įstaigų atstovų (kazino, kino teatrai, klubai, prekybos centrai), maitinimo įstaigų atstovų (vienas iš tikslų – geriausio maitinimo vietų rinkimas) ir t.t.

Ganėtinai ilgas trūkstamų alternatyvių specialistų sąrašas aiškiai rodo, kad VE komandai pritrūko žinių ir kompetencijų tam, kad galėtų pasiūlyti adekvatų specialistų pasirinkimą. Todėl iš ekspertų parinkimo galima suprasti tik tai, kas, pagal VE, turi galią kurti miesto tapatybę ir ją grindžiančią naraciją, ir kieno ekspertinis žinojimas nėra pakankamas.

7.3. VE Klaipėdos Top-10 rinkimo rezultatai

Paskelbus ekspertinių topų suvestinę, klaipėdiečiai internetinėje VE svetainėje galėjo balsuoti ir remdamiesi ekspertų pasiūlymais sudaryti savo *topą*. Klaipėdiečiai, tiksliau, VE

2 lentelė. konkretūs visų VE ekspertų paminėti Top-10 objektai

	OK	SM	JMD	ŠJB	PP	ŽLP	SK	VKŠ	KP	J
Demereckas		+	+	+					+	
Kšanienė		+		+					+	+
Aleknavičius		?								
Andrijauskas										
Gentvilas		+	+					+	?	+
Žulkus	+	+	+			+	+		+	+
Kliukas		+	+				+			
Vareikis		+	+	+			+		+	+
Staševičiūtė		+								+
Jankūnaitė		?			+					
Narvilaitė		+								?
Seselskis									+	?
Balsys			+	+	+				+	
Vasiliauskas	+				+		+		?	+
Paplauskis										+
Žukienė										+
Kaveckis		+	+							
Taraškevičius		+	+						+	+

internetinės versijos skaitytojai, du su puse mėnesio (nuo 2010 m. birželio pradžios iki rugpjūčio vidurio) galėjo rinktis iš pateikto topo ir balsuoti už jame išvardintus objektus. Naujų objektų įtraukti nebuvo galima. Galutiniai rezultatai buvo paskelbti rugpjūčio viduryje. Bendri Klaipėdos Top-10 rinkimų rezultatai:

1. Olando kepurė (OK).
2. Senamiestis (SM).
3. Jūrų muziejus ir delfinariumas (JMD).
4. Šv. Jono bažnyčia (ŠJB).
5. Poilsio parkas (PP).
6. Klaipėdos pakraščio piliavietės, gyvenvietės ir kapinynai – Žardė, Laistai ir Purmaliai (ŽLP).
7. Smiltynė, Kopgalis (SK).

8. Vilhelmo kanalas ir jo šliuzai (VKŠ).

9. Klaipėdos pilis (KP).

10. Jūra (J).

Rezultatai su ekspertų pavardėmis ir jų pasiūlytais objektais, patekusiais į Klaipėdos Top-10, pateikiami 2 lentelėje. „+“ reiškia, kad objektas tikrai buvo paminėtas; „?“ nurodo, kad tiesioginio minėjimo nėra, tačiau objektas numanomas iš bendro konteksto.

Kaip matome, sąrašė pateikti trys gamtiniai (Olando kepurė, jūra, Smiltynė) ir septyni istoriniai (senamiestis, piliavietė, neegzistuojanti Šv. Jono bažnyčia, Vilhelmo kanalas ir jo šliuzai, piliakalniai ir senosios gyvenvietės, Jūrų muziejus, apleistas poilsio parkas) objektai. Klaipėdos Top-10 dominuoja gamta ir istoriniai „atvirukai“, vaizduojantys miestą, kurio

n(eb)ėra. Sudarytas bendras *Top-10* daug kam buvo netikėtas, mat, dalis topo objektų nefigūruoja kasdienėje apyvartoje, nėra matomi, lankomi ar net išvis neegzistuoja. Be to, vertas dėmesio ir tas faktas, kad pradinis Klaipėdos *Top-10* sumanymas taip ir liko neįgyvendintas. Turizmo informacijos centro direktorė aiškiai nurodė, kad sudarytas topas nėra nei masalas, nei paranki atmintinė turistams. Dalies objektų neįmanoma pasiekti, kai kurie visiškai nereprezentatyvūs, galiausiai mažiausiai vienas objektas visai neegzistuoja. Kita vertus, iš *topo* rinkimų preambulėje minimų (galimai) lankytinų objektų – „architektūros, istorijos, kultūros paminklai, kultūros įstaigos ar bohemiški rajonai ar gatvės, atraktyvios pramogos, geriausio maisto vietos ir kt.“ – tik pirmieji du pateko į *topą*. Vadinasi, *topas* susitraukė į gamtinių ir istorinių objektų sąvadą. Gamta – ne miestas, praeities nebėra, vadinasi, Klaipėda *tope* reprezentuojama kaip nematomas miestas.

Didžiausią poveikį padarė ekspertai: istorikai Žulkus ir Vareikis. Net septyneri Žulkaus ir šešeri Vareikio *topų* objektai pateko į galutinį VE Klaipėdos *Top-10*. Ypač derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad iš visų ekspertų vienintelis Žulkus pasiūlė Klaipėdos pakraščių piliavietes, gyvenvietes ir kapinynus – Žardę, Laistus ir Purmalius. Vis dėlto šie objektai pateko į galutinio *topo* 6 vietą. Lygiai kaip ir vienintelio Gentvilo siūlytas Vilhelmo kanalas ir jo šliuzai sugebėjo užimti 8 vietą.

7.4. VE Klaipėdos *Top-10* patikimumo vertinimas

Sociologiniu požiūriu, toks *Top-10* sudarymo dizainas turi ženklų trūkumų¹³:

(1) Paprasti klaipėdiečiai negalėjo pasiūlyti naujų, ekspertų nepaminėtų, objektų. VE skaitytojai tegalėjo rinktis iš bendro sąrašo, sudaryto apibendrinus autoritetų pozicijas, todėl dalis balsuotojams aktualių objektų (kino teatrui, kavinės, restoranai, barai, prekybos centrai, gamybos ir pramonės įmonės, inžinerinio ir techninio paveldo objektai, alternatyvios rekreacinės zonos ir kt.) nepateko į sąrašą.

(2) Ekspertų pateiktos nuomonės akivaizdžiai uždavė toną ir primetė dalį atsakymų, t.y. ekspertai „primetė“ ir paveikė dalies balsuotojų nuomonę. Akivaizdu, kad jei ekspertai prieš tai nebūtų paminėję vieno ar kito specifinio objekto, paprasti klaipėdiečiai tikrai nebūtų jų išrinkę. Mat kai kurie *topo* objektai verčia abejoti sveiku rinkėjų protu ir verčia įžvelgti akivaizdžias socialinio konstruktivizmo apraiškas, diktuojamas istorinės sąmonės.

(3) Balsavimas vyko vasarą, kuomet VE svetainės lankytojų kiekis yra pats mažiausias. Kompiuterinė sistema užfiksavo bendrą balsavimo faktų, t.y. paspaudimų, kiekį, kuris šiek tiek viršijo tūkstantį, o pirmoje vietoje esantis objektas tesurinko apie šimtą paspaudimų. Plg.: prieš Naujuosius metus kasmet vykstantys metų klaipėdiečio rinkimai toje pačioje svetainėje sulaukia apie 50 000 paspaudimų. Be to, paspaudimų kiekis leidžia manyti, kad

¹³ Primename, kad tai nėra VE kritika. Veikiausiai tai bandymas paaiškinti, kodėl VE pateiktas topas nėra tinkamas gidas po Klaipėdos kultūrą.

realiai balsavusių asmenų skaičius buvo mažesnis, mat, iš vieno IP adreso buvo galima balsuoti keletą kartų. Taigi balsavimas nebuvo reprezentatyvus.

(4) VE komanda nesugebėjo pateisinti savo aspiracijų, išsakytų projekto pradžioje. Taip, Klaipėdą reprezentuojantys objektai buvo išrinkti ir įvilkti į *Top-10* rūbą, tačiau nei klaipėdiečiai, nei miesto valdžia šio *topo* „nepriėmė“ kaip vertingos dovanos miesto gimtadienio proga. VE pateiktas *topas* pernelyg skyrėsi nuo įprastų Klaipėdos simbolių ir jų įsivaizdavimo. Negana to, turizmo specialistai nurodė, kad *topas* visiškai nenaudingas turistams dėl negalimo transportavimo ir logistikos, nesančių nuorodų ir neegzistuojančių objektų.

(5) Renkamų *topo* objektų klasifikacija yra prieštaringa, todėl *tope* atsirado nematomų ir neegzistuojančių objektų. Jei specialistų buvo prašoma į vieną *topą* sudėti ir miestą geriausiai reprezentuojančius objektus, ir tai, kas pamiršta ar neišnaudojama, tuomet tai paaiškina rezultatų dviprasmiškumą. Šiuo požiūriu derėjo arba sudaryti du *topus*, arba tiksliau paaiškinti atrankos kriterijus. Kadangi nebuvo padaryta nei viena, nei kita, gautas nepatenkinamas rezultatas.

(6) Šis *topas* liudija nepakankamas VE žinias ir kompetencijas, ypač renkantis ekspertus ir organizuojant balsavimą. Kalbinti specialistai, be abejonės, yra savo sričių ekspertai, tačiau jų parinkimas nebuvo reprezentatyvus, nes ignoravo didelę dalį Klaipėdai reikšmingų kultūrinių sričių atstovų. Administratorių pirmavimas *tope* yra akivaizdus tokio nereprezentatyvumo pavyzdys. Todėl projekto pradžioje deklaruoti tokie lankytini objektai, kaip „kul-

tūros įstaigos ar bohemiški rajonai ar gatvės, atraktyvios pramogos, geriausio maisto vietos“ nefigūravo ne tik galutiniame *tope*, bet ir daugumos specialistų pateiktuose *topuose*.

(7) *Top-10* sudarymo trūkumai leido pamatyti svarbų Klaipėdos socialinės, kultūrinės ir istorinės atminties formavimo ir konstravimo ypatybes. Tradiciškai Klaipėdai suteikiami bonusai už tai, kad ji yra didelio vandens kaimynystėje. Be jūros Klaipėdos vertinimas (ypač sostinės ar Kauno požiūriais) tikrai nebūtų toks pozityvus. Todėl atmetus gamtinius *topo* objektus, aiškėja, kad svarbiausias abstraktaus miesto įvaizdžio formuotojas – istoriškai orientuota sąmonė, kuri pasireiškia per viešus istorikų, kraštotyrininkų, etnologų pasisakymus ir tekstus. Jokia (su gamta ir praeitimi nesusijusi) dabarties dimensija neišskirta. Vadinasi, pastarojo laikotarpio kultūrinė Klaipėdos tapatybė akivaizdžiai orientuota į praeitį. Tokiu būdu susidaro paradoksali situacija – miesto tapatybę formuoja ne tai, kas realu, o tai, ko nebėra. Todėl nearistotelinė prieiga savo rezultatais nedaug tesiskiria nuo istorinės, literatūrinės ir filosofinės naracijų.

Svarbu atkreipti dėmesį ne tik į tai, kas VE *topo* rinkimuose išryškėjo, bet ir į tai, kas nutylėta ar išvis nėra matoma. Pavyzdžiui, uostas, kaip esminis Klaipėdos ekonomikos variklis, *tope* nėra išskiriamas. Uostas veikiau suvokiamas kaip kliūtis, trukdanti prieiti prie Kuršių marių, o ne istorinė ar kultūrinė vertybė, turinti unikalų ir išskirtinį statusą. VE *topas* netiesiogiai ryškina vertybinę priešpriešą: vienoje pusėje atsiduria uostas ir jo industrinė aplinka, kitoje – susivienija gamtinė, istorinė ir kultūrinė Klaipėda. Uosto veiksnys praktiškai

neįtrauktas į kultūrinės klaipädagogių komunikacijos apyvertą. Galima teigti, kad toje komunikacijoje industrinis uostas tarsi išvis neegzistuoja. Nebandoma kalbėti apie uosto teritorijų kolonizavimą kultūrinėms ar kt. reikmėms. Nesiūlomos jokios deindustrializacijos vizijos ir perspektyvos. Taip tarsi susitaikoma su uosto uždarumu bei teritorijos neprieinamumu, o uostas pašalinamas iš viešojo Klaipėdos gyvenimo. Tokiu būdu statika, o ne dinamika, yra pagrindinė VE Klaipėdos naracijos dominancė, t.y. iš esmės nekintantys gamtiniai objektai ir vokiška praeitis tampa svarbiausiomis Klaipėdos tapatybės ideologemomis.

8. Pabaiga

Straipsnyje nagrinėtos keturios naracijos, reprezentuojančios Klaipėdos kultūros būklę 1990–2010-aisiais – istorinė, literatūrinė, filosofinė ir žurnalistinė. Naracijų klasifikacija pagrįsta Aristotelio metodologiniu principu, pagal kurį žinios klasifikuojamos pagal jų abstraktumo lygį. Nė viena nagrinėta naracija nepateikia išsamaus ir pakankamo Klaipėdos kultūrinės situacijos vaizdo: 1) istorinėje naracijoje kultūra suvokiama kaip praeties ženklų įamžinimas dabartyje, dėl ko nūdiene yra ignoruojama; 2) literatūrinė naracija koncentruojasi ties subjektyvia patirtimi, todėl joje net nepretenduojama pateikti unifikuojantį pasakojimą apie miestą; 3) filosofinėje prieigoje dominuojančios abstrakcijos užgožia realų kultūrinį lauką ir jam reikšmingus individus,

dėl ko pastarieji tampa didingų mitologemų įkaitai; 4) žurnalistinis tyrimas, mėginęs susieti ekspertų ir *vox populi* nuomones, metodologiniu požiūriu nebuvo be priekaištų, dėl ko Klaipėdą reprezentuojančių objektų sąrašas buvo, švelniai tariant, keistas ir netikėtas. Vadinasi, dominuojančios kultūrinės naracijos reprezentuoja Klaipėdą kaip nematomų miestų (Calvino prasme) rinkinį.

Šios keturios perspektyvos perteikia nebendramates naracijas apie kokybiškai skirtingus miestus: nė viena naracija negali būti redukuota į kitą ar išreikšta jos priemonėmis. Tokiu būdu nagrinėtos naracijos apie Klaipėdą sudaro tekstų rinkinį apie „nematomą miestą“. Šiame tekste nagrinėtos naracijos palieka daug neatsakytų klausimų: kaip kito Klaipėdos kultūra 1990–2010-aisiais? Kokia Klaipėdos kultūros pokyčių dinamika? Su kuo siejamos pagrindinės klaipädagogiškos kultūros sėkmės ir nesėkmės? Kokie svarbiausi ir įtakingiausi Klaipėdos kultūrinio lauko veikiantieji asmenys ir institucijos? Kas turi privilegijuotą žinojimą apie Klaipėdos kultūrinį gyvenimą? Kodėl Klaipėdos atveju dominuoja tam tikros naracijos? Kaip Klaipėdos kultūra siejasi su fizinėmis miesto erdvėmis? Neatsakyti klausimai pakankamai aiškiai parodo egzistuojančių naracijų nepakankamumą, todėl ši „nesėkmė“ atveria duris ir sukuria prielaidas tolesniam „socialinės fizikos“ tyrimui, kuriame bus siekiama atsakyti į aukščiau minėtus klausimus. Tyrimo rezultatai bus pateikti kitame straipsnyje.

LITERATŪRA

Aristotelis. 1990. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

Bourdieu, Pierre ir Wacquant, Loïc J.D. 2003. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos.

Calvino, Italo. 1983. „Ot avtor“, http://calvino.viesel.ru/le_citta_files/add_materials/predislovie_calvino.html

Calvino, Italo. 2006. *Nematomi miestai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Demereckas, Kęstutis. 2007. *Klaipėda senuose atvirukuose. Memel in alten Ansichtskarten. Klaipėda on old Postcards*. Klaipėda: Libra Memelensis.

Donskis, Leonidas. 1997. *Tarp Karlailio ir Klaipėdos: visuomenės ir kultūros kritikos etiudai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Donskis, Leonidas. 2009. *99 Baltijos istorijos. 99 Baltic Stories*. Klaipėda: Druka.

Donskis, Leonidas. 2011. „Kitos Lietuvos centras“ kn. Šikšnelis J. (sud.). *Vizijų Klaipėda*. Klaipėda: Druka.

Grajauskas, Gintaras. 2010a. *Mažumynai*. Vilnius: Versus aureus.

Grajauskas, Gintaras. 2010b. „Klaipėda: Vietos, kuriose būnasi“ kn. Žurkuvienė I. (sud.). *Raktai į Lietuvos miestus. Keys to the Cities of Lithuania*. Kaunas: Miesto IQ.

Grajauskas, Gintaras. 2011. [be pavadinimo] kn. Šikšnelis J. (sud.). *Vizijų Klaipėda*. Klaipėda: Druka.

Nietzsche, Friedrich. 1996. „Apie istorijos žalą ir naudingumą“ kn. Berenis V. (sud.) *Kultūra ir istorija*. Vilnius: Gervėlė.

Petronytė, Jurga. 2010. „Klaipėdos Top-10: paieškos prasideda“, *Vakarų ekspresas*, 2010-01-18.

Safronovas, Vasilijus. 2009. „Santykio su praeitimi bruožai Klaipėdos mieste XX–XXI a. sandūroje“, *Istorija*, T. 76, Nr. 4.

Vareikis, Vygtantas. 2008. *99 Klaipėdos miesto istorijos*. Klaipėda: Druka.

Venclova, Tomas. 2002. *Vilnius: vadovas po miestą*. Vilnius: R. Paknio leidykla.

Venclova, Tomas. 2006. *Vilniaus vardai*. Vilnius: R. Paknio leidykla.

Venclova, Tomas. 2011. *Vilnius: asmeninė istorija*. Vilnius: R. Paknio leidykla.

Williams, Raymond. 1983. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. London: Fontana.

ABSTRACT

INVISIBLE CITY OR THE SEARCH FOR THE BEST GUIDE TO KLAIPEDA'S CULTURE

The aim of this article is to find the best guide to Klaipėda's culture. "Guide" means an appropriate narrative, which constructs urban and cultural identity. The main questions are to be answered: How Klaipėda's culture changed from 1990 to 2010? What is the best representation of cultural transformations in post-soviet Klaipėda? What kinds of narratives are told on Klaipėda's culture? Who are their authors? What is their content? Are those narratives commensurable? Is it possible to find the most appropriate guide to Klaipėda's culture? Four narratives are investigated: narratives provided by historian, writer, philosopher and journalists (with the help of experts and vox populi). Those narratives about Klaipėda's culture are deconstructed applying Italo Calvino's metaphor of invisible cities, i.e. the cities that never existed, do not exist anymore or do not exist yet. These narratives instead of dealing with reality of current situation project an invisible city, which manifests as orientation towards past or future; fiction or abstraction; lost or projected etc. Different perspectives analyzed are incommensurable; therefore, these narratives present Klaipėda as an invisible city.

Gauta: 2011 04 20

Pateikta spaudai: 2011 07 25

Sociologijos katedra
Socialinių mokslų fakultetas
Klaipėdos universitetas
Minijos g. 153, LT-93185, Klaipėda
El. paštas: pk.smf@ku.lt